

2-19 ΑΦΙΕΡΩΜΑ

● Το Μουσείο Μπενάκη. Το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του.

● Ελληνορωμαϊκή συλλογή. Επτά χιλιάδες αντικείμενα από την προϊστορική περίοδο ως τη ρωμαϊκή εποχή.

● Βυζαντινά αριστουργήματα. Έργα μικροτεχνίας, κοσμήματα και εικόνες συνθέτουν μιαν ανεκτίμητη συλλογή.

● Εκκλησιαστική τέχνη. Μοναδικά στο είδος τους λατρευτικά αντικείμενα από τη μεταβυζαντινή περίοδο.

● Κοσμική τέχνη. Πλούσιες συλλογές εικονογραφούν τον ελληνικό χώρο στην περίοδο της Τουρκοκρατίας.

● Ζωγραφική και χαρ ακτική. Το οπτικό πανόραμα του νεώτερου ελληνισμού μέσα από έξι χιλιάδες έργα.

● Ιστορικά αρχεία. Η πορεία του έθνους τους δύο τελευταίους αιώνες.

● Φωτογραφικό αρχείο. Χιλιάδες φωτογραφίες παρέχουν ανεκτίμητες πληροφορίες για την ιστορία του τόπου μας.

● Εκπαιδευτικά προγράμματα. Η καλλιέργεια και η γνωριμία των νέων με την πολιτιστική μας κληρονομιά.

20 ΚΡΙΤΙΚΗ

Κριτική θεάτρου και δίσκων.

21 ΒΙΒΛΙΟ

Νέες εκδόσεις.

22 ΘΕΑΜΑΤΑ

Κινηματογράφοι και θέατρα.

23 ΓΕΥΣΕΙΣ

Οίνος ο αγαπητός και συνταγή μαγειρικής.

24-31 ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

Το πρόγραμμα της εβδομάδας.

Φωτογραφία εξωφύλλου: *Καραβέλλα, χρυσό εγκόλπιο με πολύχρωμα σμάλτα και μαργαριτάρια, από την Πάτμο. 17ος αι. Δωρεά Ελένης Σταθάτου.*

Υπεύθυνος «Επτά Ημερών»:
ΒΗΣ. ΣΤΑΥΡΑΚΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Μουσείο Μπενάκη

Το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον του

Το Μέγαρο του Μουσείου πριν από το 1926, όταν ακόμα ήταν κατοικία της οικογένειας του Εμμανουήλ Μπενάκη.

Του Αγγελου Δεληβορριά

Διευθυντή του Μουσείου Μπενάκη - Καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών

ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ Μπενάκη στεγάζεται σ' έναν από τα ελάχιστα νεοκλασικά μέγαρα που εξακολουθούν να ανθίστανται στην αισθητική αλλοίωση της μεταπολεμικής Αθήνας. Ετσι είναι κυρίως γνωστό. Λιγότερο γνωστό παραμένει το γεγονός ότι αντιπροσωπεύει ένα μοναδικό ίσως παράδειγμα σύνθετης δομής μέσα στο ευρύτερο πλέγμα των μουσειακών οργανισμών της Ελλάδας.

Αυτό δεν οφείλεται μόνο στο εκτεταμένο περιεχόμενο των συλλογών του, οι οποίες καλύπτουν περισσότερους από έναν πολιτισμικούς τομείς, αλλά και στη γενικότερη λειτουργία του, χάρη στην οποία εξυπηρετούνται περισσότερες από μία κοινωνικές ανάγκες. Εκτός από τις μεγάλες συλλογές της Κοπτικής, Ισλαμικής και Κινεζικής Τέχνης, καθώς και τις σημαντικές επιμέρους ενότητες των Ελληνορωμαϊκών, Βυζαντινών, Μεταβυζαντινών και Νεώτερων χρόνων, την ιδιαιτερότητα της φυσιογνωμίας του προσδιορίζουν μια εξειδικευμένη Βιβλιοθήκη και δύο υποδειγματικά οργανωμένα

αρχεία, με ιστορικά έγγραφα και φωτογραφικό υλικό. Ενώ όμως η προσφορά του Ιδρύματος έχει ήδη αναγνωριστεί στο εξωτερικό, οι εκάστοτε υπεύθυνοι των εσωτερικών μας πραγμάτων δεν εξετίμησαν όσο θα έπρεπε τη συμβολή του στην περισυλλογή, την προστασία και την ανάδειξη των περιουσιακών μας στοιχείων, την έγνοιά του για το κοινό

Επιμέλεια Αφιερώματος:
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΡΑΪΟΥ

και την επιστημονική έρευνα, τις προσπάθειές του για την ευπρεπή εκπροσώπηση της Ελλάδας στο διεθνή χώρο.

Το αφιέρωμα της «Καθημερινής» μου δίνει την ευκαιρία να συνοψίσω ό,τι για μια εικοσαετία αγωνίστηκα να υπερασπιστώ με χιλιάδες αναλυτικά υπομνήματα, εξουθενωτικές αναφορές και ταπεινωτικές αιτήσεις. Ο,τι δεν σταμάτησα να υποστηρίζω, αναλώνοντας αναρίθμητες ώρες σε επεξηγηματικές ομιλίες, φορτικές ακροάσεις, πειστικές επισκέψεις και πληκτικές συναναστροφές, κατασπατώντας μεγάλα αποθέματα ψυχικού δυναμισμού και φαιάς ου-

σίας στις κοσμικότητες των σαλονιών, τις κενότητες της «ενημέρωσης» και τους εξευτελισμούς της επατείας. Οφείλω πάντως να σημειώσω ότι όσο κι αν η «εξουσία» βαρικοί, όσο κι αν ο περιλάλητος θεσμός της χορηγίας παρακολουθεί στις μέρες μας τους δείκτες άλλων συρμών, θα υπάρχουν πάντοτε κάποιες συνειδήσεις με την ικανότητα να αφουγκράζονται, να καταλαβαίνουν και να στηρίζουν. Στις συνειδήσεις αυτές απευθύνονται οι γραμμές που ακολουθούν.

Το ιστορικό

Το Μουσείο Μπενάκη, ιδρύθηκε και προσφέρθηκε στο ελληνικό έθνος το 1930 από τον Αντώνη Μπενάκη, σύμφωνα με τις αρχές των Ιδρυμάτων Ιδιωτικού Δικαίου. Εκτοτε λειτουργεί κανονικά, όπως προβλέπει ο νόμος 4599/1930 που υπογράφουν ως πρόεδρος της Δημοκρατίας ο Αλέξανδρος Ζαΐμης και ως υπουργός Παιδείας ο Γεώργιος Παπανδρέου, ο οποίος και το εγκαινίασε μαζί με τον Ελευθέριο Βενιζέλο στις 22 Απριλίου 1931.

Ο Αντώνιος Μπενάκης (1873-1954), ο «Τρελαντώνης» των παιδι-

κών μας χρόνων, είχε γεννηθεί στην Αλεξάνδρεια, όπου και ανατράφηκε μέσα στη ζωντανή ακόμα παράδοση της εποποιίας του, από τα πρώτα μεταναστατικά χρόνια της απελευθερωμένης Ελλάδας, εδραιώνεται κυρίως στο χώρο του παροικιακού Ελληνισμού.

Στην Αλεξάνδρεια άρχισε να σχηματίζει και τις συλλογές του, ενώ παράλληλα ωρίμαζε μέσα του η ιδέα της δωρεάς, που συγκεκριμενοποιείται το 1926, όταν εγκαθίσταται οριστικά πλέον στην Αθήνα. Την προσωπικότητά του είχαν ωστόσο σφυρηλατήσει από παλιότερα οι εμπειρίες μιας άμεσης επαφής με τα προβλήματα του Ελληνισμού, η συμμετοχή του στις πολεμικές περιπέτειες του 1897 και του 1912-1913, η βίωση του ιστορικού δράματος και η συναίσθηση του κοινωνικού χρέους, ο οικογενειακός του δεσμός με τον Βενιζέλο και τα οράματα εκείνης της εποχής.

Δωρεές

Το έργο του Αντώνη Μπενάκη βρίσκοντας την άμεση ανταπόκριση του κοινού, είχε από την πρώτη στιγμή μια εξαιρετικά μεγάλη απήχηση. Και ενώ γνωστοί συλλέκτες καταθέτουν στο Ίδρυμα πολύτιμα έργα τέχνης, οικογενειακά κειμήλια, σπάνια βιβλία, χειρόγραφα και ιστορικά αρχεία, σημαντικές νέες δωρεές συμβάλλουν αποφασιστικά στη συμπλήρωση των συλλογών και την ολοκλήρωση πολλών επιμέρους ενότητων. Είναι πραγματικά συγκλονιστικός ο αριθμός των δωρητών του Μουσείου, όπως άλλωστε συγκλονιστική είναι και η καθημερινή περίπτωση βίωση και συνεχώς αυξανόμενης χορείας ανθρώπων, οι οποίοι, με απόλυτη συνείδηση του χρέους της συμμετοχής, προσφέρουν ό,τι θεωρούν πως πρέπει να ανήκει στο κοινωνικό σύνολο.

Η οφειλόμενη *tabula gratulatoria* (παρένθετος κατάλογος), έχει μόνο ενδεικτική σημασία, καθώς περιορίζεται σ' έναν αναγκαστικά μικρό αριθμό ονομάτων, ισοπεδώνοντας το πιο πολύτιμο δίλημμα της ποσοτικής ή ποιοτικής αξιολόγησης των πραγμάτων.

Εξίσου σημαντικός όμως κατά τα τελευταία χρόνια υπήρξε και ο ρυθμός των αγορών, τόσο από Έλληνες ιδιώτες, όσο και από το εξωτερικό, έτσι ώστε το σύνολο των αντικειμένων που βρίσκονται σήμερα συγκεντρωμένα στο Μουσείο να ξεπερνά τις 40.000. Σ' αυτά πρέπει να προστεθούν οι 30.000 τόμοι της Βιβλιοθήκης, τα 63.000 αρνητικά και οι αναρίθμητες φωτογραφίες του Φωτογραφικού Αρχείου, οι 550 μεγάλες αρχαιακές μονάδες του Ιστορικού Αρχείου με πάνω από 500.000 έγγραφα.

Δραστηριότητα

Παράλληλη με τον θεαματικό εμπλουτισμό του Μουσείου Μπενάκη, υπήρξε και η ανάπτυξη της μουσειακής δραστηριότητας σε πολλούς νέους τομείς. Αξίζει να μνημονευθεί ειδικότερα η καθιέρωση –για πρώτη φορά στην Ελλάδα– εκπαιδευτικών προγραμμάτων, καθώς και η συστηματική διοργάνωση περιοδικών εκθέσεων τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Θα πρέπει ακόμα να σημειωθεί η εκδοτική δραστηριότητα σε συνδυασμό με την αφανή επιστημονική δουλειά για ένα μεγαλόπνοο πρόγραμμα: τη σταδιακή έκδοση αναλυτικών καταλόγων όλων των μουσειακών συλλογών –ε-

Ο άγιος Αντώνιος, έργο της Μακεδονικής Σχολής του 14ου αιώνα.

πίσης θα έλεγα για πρώτη φορά και μάλιστα συστηματικά. Εξαρτημένο άμεσα από τις νεώτερες αντιλήψεις για τη λειτουργία των μουσειακών οργανισμών είναι το τμήμα συντηρήσεως, που δημιουργήθηκε επίσης κατά τα τελευταία χρόνια και εξοπλίστηκε με άριστα τεχνικά μέσα και

πίσης θα έλεγα για πρώτη φορά και μάλιστα συστηματικά. Εξαρτημένο άμεσα από τις νεώτερες αντιλήψεις για τη λειτουργία των μουσειακών οργανισμών είναι το τμήμα συντηρήσεως, που δημιουργήθηκε επίσης κατά τα τελευταία χρόνια και εξοπλίστηκε με άριστα τεχνικά μέσα και

Αριστερά: Χάλκινος δίσκος από κάτοπτρο με ανάγλυφη παράσταση του Διονύσου ανάμεσα σε Μαινάδες. Εξαιρετο δείγμα της τέχνης του 4ου αι. π.Χ. Δεξιά: Ιερατικό εγκόλπιο από χρυσό, σμάλτο και πολύτιμες πέτρες σε σχήμα δικέφαλου αετού. Εξαιρετο δείγμα της κωνσταντινουπολίτικης χρυσοχοΐας του 17ου-18ου αιώνα. Δωρεά Ελένης Σταθάτου.

υψηλών προδιαγραφών ανθρώπινο δυναμικό, για τη διαρκή φροντίδα των έργων της τέχνης. Για πρώτη φορά, τέλος, σε ελληνικό μουσείο οργανώθηκε ένα ειδικό τμήμα τεκμηρίωσης με Η/Υ και φιλόδοξος στόχος.

Οι ορίζοντες του μουσείου Μπενάκη εξακολουθούν ωστόσο να πλαταινούν και η δραστηριότητά του να επεκτείνεται, χάρη σε πολλές νέες σημαντικές δωρεές. Θα σταθώ μόνο στον μεγάλο Έλληνα ζωγράφο Νίκο Χατζηκυριάκο - Γκίκα, ο οποίος μαζί με τις ανεκτίμητες συλλογές του δώρισε και ολόκληρο το ακίνητο της οδού Κριεζώτου 3. Η εντελώς πρόσφατη απόφαση της Μαρίας Αργυριάδη να προσφέρει μια μοναδική συλλογή των παιδικών παιχνιδιών, προσθέτει στους άμεσους στόχους του ιδρύματος τη δημιουργία ενός παιδικού μουσείου, ίσως στο παραμυθένιο μέγαρο του Παλαιού Φαλήρου, κληροδότημα της αιμνηστής Βέρας Κουλούρα.

Τα οικονομικά

Στο μουσείο Μπενάκη υπηρετούν σήμερα συνολικά 70 υπάλληλοι. Όταν ο Αντώνης Μπενάκης επένδυσε και τα τελευταία υπολείμματα της μεγάλης περιουσίας του στο μέλλον του Ίδρυματος, το νομοθετικό διάταγμα 314/1947 πρόβλεψε την κάλυψη της μισθοδοσίας και των γενικών εξόδων από τον κρατικό προϋπολογισμό, κάτι που ποτέ, ωστόσο, δεν πραγματοποιήθηκε στο ακέραιο. Θα ήταν συνεπώς αδύνατο να αντιμετωπιστεί σήμερα το οικονομικό βάρος των εντεινόμενων αναπτυξιακών ρυθμών χωρίς τη σχετική ανακούφιση που παρέχουν ορισμένα κληροδοτήματα, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζουν του Κωνσταντίνου Μπενάκη και της Ελένης Ευκλείδη, της Ρεγγίνας Δοανίδου, της Ισμήνης Πετροπούλου, της Μαρίας Αιγυαλίδου, του Ευμένη Λαμπρίδη και, εντελώς πρόσφατα, της Φιφής Στυλιανίδου.

Σημαντική στον τομέα αυτόν, καθώς και στη γενικότερη ενθάρρυνση του μουσειακού έργου, είναι από

Συνέχεια στην 4η σελίδα

Συνέχεια από την 3η σελίδα

το 1957 η συνεισφορά του Συλλόγου «Οι φίλοι του Μουσείου Μπενάκη». Κυρίως όμως της επιτροπής του Πωλητηρίου, η οποία επωμίζεται τις λειτουργικές ευθύνες του μουσειακού καταστήματος, εξασφαλίζοντας για την κάλυψη του ετήσιου προϋπολογισμού περισσότερα έσοδα απ' όσα παρέχει η πενιχρή χορηγία του Δημοσίου.

Υπογραμμίζοντας την απέραντη ευγνωμοσύνη του Ιδρύματος στις κυρίες Ρένα Ανδρεάδη, Φανή Λαμπαδαρίου, Αμαλία Μεγαπάνου, Αρτεμι Κορτέση και Ετα Παρασκάκη, σημειώνω ενδεικτικά ότι το 1993 η Κρατική Χορηγία ήταν 70.000.000 δρχ., έναντι των 90.000.000 δρχ. που εισέρευσαν από τα κέρδη του καταστήματος! Δεν είναι χωρίς σημασία για την πολιτιστική μας πολιτική γενικότερα, ότι το κράτος ενισχύει κατά κανόνα τις εφημέρες εκδηλώσεις και τους χρεωκοπημένους οργανισμούς, αγνοώντας ακόμα και τις διεθνώς ισχύουσες αρχές των matching funds.

Κτιριακό πρόβλημα

Για τη μετατροπή του μεγάρου της Βασ. Σοφίας σε Μουσείο ο Αντώνης Μπενάκης είχε κρίνει απαραίτητη την προσθήκη μιας ολόκληρης πτέρυγας. Γρήγορα έγινε όμως αισθητή η ανάγκη της επεκτάσεως των εκθεσιακών χώρων, προκειμένου να προβληθούν τα κειμήλια του Ελευθερίου Βενιζέλου και η δωρεά του Δαμιανού Κυριαζή (1965). Το 1968 γίνεται και μια ακόμη επέκταση για να στεγαστεί η δωρεά της Ελένης Σταθάτου, ενώ το 1973, το Ίδρυμα Σταματίου Δεκόζη Βούρου χρηματοδοτεί την προσθήκη μιας νέας πτέρυγας με αίθουσες ομιλιών, προσωρινών εκθέσεων και κυλικείου. Από το 1974 και μετά -ενώ αυξάνει ο αριθμός των αντικειμένων, του προσωπικού και των επισκεπτών- η ανακούφιση της εσωτερικής λειτουργίας επιβάλλει τη σταδιακή συρρίκνωση των εκθεσιακών χώρων, την απελευθέρωση της μνημειακής εισόδου, τη χρησιμοποίηση πολλών αιθουσών για τη δημιουργία γραφείων, εργαστηρίων και αποθηκών.

Από τότε προτείνεται και η ριζική αναθεώρηση του μουσειακού σκεπτι-

Ο Αντώνης Μπενάκης (1873 - 1954), ο ιδρυτής του Μουσείου. Μόνο ένας «Τρελάντωνής» θα το αποφάσιζε.

κού, ο επαναπροσδιορισμός δηλαδή της μουσειακής φυσιογνωμίας, με γνώμονα την εξασφάλιση της μελλοντικής λειτουργίας του Ιδρύματος.

Σύμφωνα με τις επιταγές του παρελθόντος και τις νέες απόψεις κρίθηκε απαραίτητη η αποσυμφόρηση του υλικού και των υπηρεσιών, η μεταστέγαση των δύο μεγάλων αυτόνομων συλλογών της ισλαμικής και κινεζικής τέχνης στο υπό ανάπλαση κτιριακό συγκρότημα του Κεραμεικού, δωρεά του Λάμπρου Ευταξία, η μεταστέγαση των ιστορικών αρχείων

στην οικία της Πηνελόπης Δέλτα, στην Κηφισιά, δωρεά της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου, η μετακίνηση του φωτογραφικού αρχείου και τμημάτων της συντήρησης σε άλλα κτίρια.

Το προτεινόμενο διάγραμμα της νέας μουσειακής δομής διέπει ένα εντελώς σύγχρονο αποκεντρωτικό πνεύμα δορυφορικής συλλήψεως με μια σειρά από παραρτήματα. Στο κέντρο αυτού του συστήματος το νεοκλασικό μέγαρο του Μουσείου με ανανεωμένες τις κτιριακές του εγκαταστάσεις και με την προσθήκη μιας

νέας πτέρυγας στους αθέατους από τη λεωφόρο Β. Σοφίας πίσω χώρους, θα επανεκτεθούν, όπως επιτάσσουν οι αρχές της σύγχρονης μουσειολογίας και οι απαιτήσεις της νέας αισθητικής μόνο οι ελληνικές συλλογές στη διαχρονική τους συνοχή.

Περιπέτειες

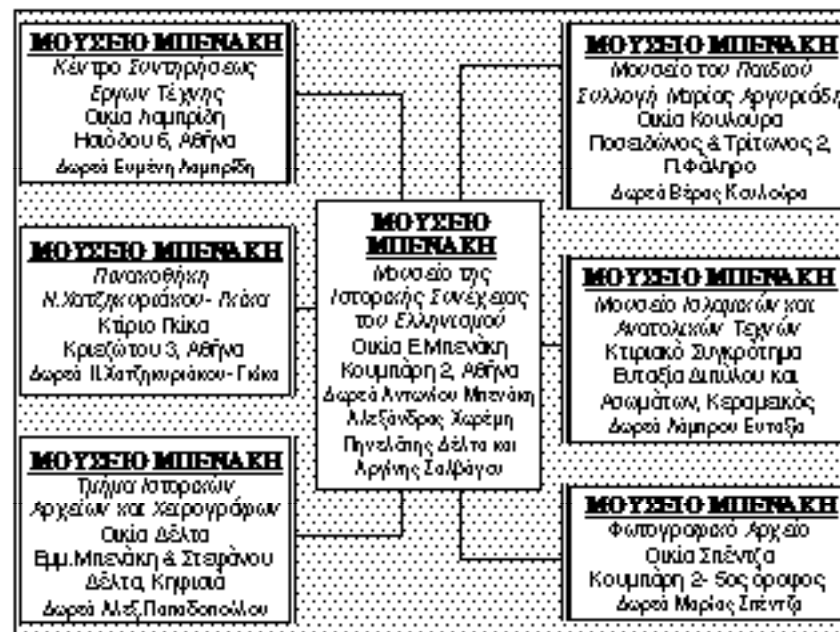
Από το 1974 αρχίζουν όμως και οι περιπέτειες του Ιδρύματος με τη συνεχή υποβολή σχεδίων, προγραμμάτων, προτάσεων και αιτημάτων σ' όλη τη χορεία των υπουργών που είχαν στα χέρια τους τη μοίρα των πολιτιστικών μας πραγμάτων. Όταν επιτέλους στις 26 Μαΐου 1989 η κ. Μελίνα Μερκούρη έθετε το θεμέλιο λίθο του έργου ακόμα και η πιο απαισιόδοξη φαντασία δεν θα μπορούσε να προβλέψει ότι το Νοέμβριο του 1990 επί υπουργίας ΥΠΕΧΩΔΕ του κ. Στέφανου Μάνου, θα σταματούσαν τα οικοδομικά έργα, ότι όλος ο οικονομικός προγραμματισμός θα τινάζοταν στον αέρα. Επειτα από νέες μελέτες, νέες εγκρίσεις αδειών, νέους προϋπολογισμούς, νέες εξουθενωτικές προσπάθειες οι εργασίες ξαναρχίζουν το Νοέμβριο του 1991 και προχωρούν με γοργούς ρυθμούς. Χάρη στο ενδιαφέρον που επέδειξε ο τότε αντιπρόεδρος της κυβερνήσεως κ. Τζαννής Τζαννετάκης και η υπουργός Πολιτισμού κα Άννα Ψαρούδα - Μπενάκη. Και ενώ η χρηματοδότηση των έργων της ανάπλασης του παλαιού κτιρίου έχει ενταχθεί στα έργα του Δεύτερου Πακέτου Ντελόρ προϋποθέτει την άμεση εξασφάλιση 300.000.000 δρχ., έχει ήδη υποσχεθεί η κ. Μελίνα Μερκούρη και την οποία είμαι βέβαιος πως θα εγγυηθεί ο πρόεδρος της κυβερνήσεως κ. Ανδρέας Παπανδρέου.

Αν όλα πάνε κατ' ευχήν, το νέο Μουσείο Μπενάκη θα είναι έτοιμο ως το τέλος του 1995. Και θα διδάσκει στους Έλληνες και ξένους επενδυτές του ότι ο χρόνος της μνήμης μας είναι και ο χρόνος της ύπαρξής μας.

Στο αφιέρωμα παρουσιάζονται μόνο οι ελληνικές συλλογές οι οποίες και θα εκτεθούν στο νέο Μουσείο Μπενάκη.

26 Μαΐου 1989. Η Μελίνα Μερκούρη θεμελιώνει τη νέα πτέρυγα του Μουσείου Μπενάκη.

Διάγραμμα ανακατανομής μουσειακών τμημάτων και συλλογών του Μουσείου Μπενάκη.

Το κτιριακό συγκρότημα του Κεραμεικού όπου θα εκτεθούν οι συλλογές της ισλαμικής τέχνης, δωρεά του Λάμπρου Ευταξία.

Δωρητές του Μουσείου

Μεγάλος ο κατάλογος των δωρητών, ακόμα μεγαλύτερη η οφειλή. Ενδεικτική μόνο η παράθεση ονομάτων.

Ρένα Ανδρεάδη, Άννα Αποστολάκη, Μαρία Αργυριάδη, Στ. και Φρ. Βαλλιάνος, Chr. Bastis, Αιμ. Βελμιέζης, Δανάη Βελλίκη, Πόπη Βεντήρη, Αντ. Βλαστός, Δέσποινα Βρανά, Ελισάβετ Casenave-Ταμπακοπούλου, Φρόσω Γκέλη, Ηρώ Γκιόλ, Αγγελική Γλεντή, Ν. Δέας, Πηνελόπη Δέλτα, Στ. Δούκας, Οδ. Ελύτης, Γ. Ενωροφόπουλος, Μαρία Ζαγορησιού, Π. Ζάννας, Πέγκυ Ζουμπούλακη, Μαρία Ηλιοπούλου, Γ.Κ. Θεοτοκάς, Ζίνα Ιωαννίδου, Ίδρυμα Ελευθερίου Βενιζέλου, Δ. Καραπάνος, Ελισάβετ Κοριτζή, Κυπριακό Μουσείο Λευκωσίας, Δαμιανός Κυριαζής, Χρ. Λαμπίρης, Σοφία Λαμπριδίδη, Αλ. Λαντιέ, Μαρίνα Λάππα - Διομήδους, Β. Λαγανάς, Σ. Μαγιάσης, Νέλλη Μαλικοπούλου, Η. Μαριολόπουλος, Ελένη Μαρτίνου, Φωφώ Μανουκίου, Β. Μελάς, Δ. και Α. Μελάς, Τατιάνα και Ροζέ Μιλλιέξ, Μ. και Ελλη Μοάτσου, Αδελφοί Μουρατίδη, Σουζάννα Μπαλτατζή, Ν. Μπαλτατζής - Μανροκορόδατος, Α. Μπενάκης, Χ. Μπούρας, Οικογένεια Νομικού, Χρυσούλα Ξανθουδίδου - Κουνδουρου, Α. Ξυγγόπουλος, Βούλα Παπαϊωάννου, Ειρήνη Παπαϊωάννου, Γ. Παππάς, Ηλ. Παρασκευάς, Γ. Πατριαρχέας, Ηρ. Πετιμεζάς, Γ. Πετρής, Γ. και Μαρίνα Πιερίδη, Οικογένεια Ν.Γ. Πολίτη, Π. Προτονοταρίος, Οικογένεια Ρωμάνου, Αργήνη Σαλβάγου, Νέλλη Σεραϊδάση (Nelly's), Γ. Σεφέρης, Δημ. Σισλιάνος, Σπ. και Κορίνα Σκαρπαλέζου, Χρ. Σπηλιόπουλος, Ελένη Σταθάτου, Κίττυ Σταθάτου, Επ. Στασινόπουλος, Ταμείο Ανταλλάξιμων Περιουσιών, Ηρώ Τριανταφυλλίδη, Γ. Τσολοζίδης, Δ. και Μαρία Φλάμπουρα, Νίκος Χατζηηρυσιώτης - Γκιόκας, Μαρία Χωροφά, Αλεξάνδρα Χωρέμη.

Το κτίριο του Μουσείου Μπενάκη στη Βασ. Σοφίας. Ενα από τα ελάχιστα νεοκλασικά μέγαρα που εξακολουθούν να ανθίστανται στην αισθητική αλλοίωση της μεταπολεμικής Αθήνας.

Αριστερά: Η κατοικία της Πηνελόπης Δέλτα στην Κηφισιά, δωρεά της Αλεξάνδρας Παπαδοπούλου, στην οποία θα στεγασθούν τα Ιστορικά Αρχεία του Μουσείου. Δεξιά: Ο γνωστός Πύργος του Παλαιού Φαλήρου, κληροδότημα της Βέρας Κουλούρα.

ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Επτά χιλιάδες αντικείμενα από την προϊστορική περίοδο ως την ρωμαϊκή εποχή

Της **Ειρήνης Παπαγεωργίου**

και της **Αγγελικής Ζήβα**

Υπευθύνων *Ελληνορωμαϊκής Συλλογής*

Η ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΗ συλλογή απαρτίζεται επτά χιλιάδες περίπου αντικείμενα, καλύπτοντας ένα ευρύτατο χρονικό φάσμα από την αυγή της προϊστορίας έως το τέλος της ρωμαϊκής περιόδου, και αποτελεί την πρώτη χρονολογική μονάδα στο νέο, φιλόδοξο εκθετικό πρόγραμμα του Μουσείου. Χάρη στη συμβολή πολλών Ελλήνων και ξένων δωρητών, αλλά και σε παρακαταθήκες διαφόρων μουσείων, η ενότητα αυτή αντιπροσωπεύει σήμερα όλες τις εκφραστικές τάσεις της αρχαίας ελληνικής τέχνης και σκιαγραφεί την ιστορική διαδρομή του Ελληνισμού ανά τους αιώνες.

Νεολιθική εποχή

Στη συνοπτική ενότητα των παλαιότερων φάσεων εντάσσεται μία μικρή, ενδιαφέρουσα όμως σειρά από λίθινα εργαλεία της παλαιολιθικής και νεολιθικής περιόδου, ενώ το σύνολο των νεολιθικών οστράκων εκπροσωπεί με επάρκεια τους διακοσμητικούς ρυθμούς της κεραμικής. Δηλωτικά του «εικαστικού οργανισμού» που έζησε ο άνθρωπος σε όλο τον ελλαδικό χώρο από την 6η ως την 4η χιλιετία π.Χ. είναι και τα δημιουργήματα της ειδωλοπλαστικής με χαρακτηριστικά δείγματα ορισμένα τμήματα πήλινων γυναικείων ειδωλίων, ανάμεσα στα οποία ξεχωρίζει ένα που παριστάνει τη γυναικεία μορφή σε κατάσταση εγκυμοσύνης.

Η νεολιθική παράδοση της σχηματοποίησης του ανθρώπινου σώματος σε συνδυασμό με μια πρώτη προσπάθεια απόδοσης της φυσικής πραγματικότητας αντικατοπτρίζονται στα μαρμάρινα κυκλαδικά γυναικεία ειδώλια της πρώιμης χαλκοκρατίας, προϊόντα του ακμάζοντος νησιωτικού χώρου, η πολιτιστική δραστηριότητα του οποίου αντιπροσωπεύεται από ικανοποιητικό αριθμό μαρμάρινων αγγείων και πήλινων σκευών με εγχάρακτο διάκοσμο.

Κρητομυκηναϊκός πολιτισμός

Η προετοιμασία της μεταγενέστερης μινωικής θαλασσοκρατορίας που δρομολογείται στην Κρήτη κατά τις αρχές της δεύτερης χιλιετίας π.Χ., με την ίδρυση των πρώτων ανακτόρων και τη συνακόλουθη οργάνωση των ντόπιων εργαστηρίων, ιχνηλατείται σε μερικά μόνο λίθινα αγγεία, και η ιδιαιτερότητα της κυπριακής παραγωγής, ορατή ήδη από τα νεολι-

Μαρμάρινο κυκλαδικό γυναικείο ειδώλιο με ίχνη χρώματος. 2800-2300 π.Χ. Δωρεά *chr. Bastis*.

θικά χρόνια, προβάλλεται καλύτερα σε μια πλήρη πυξίδα, μοναδική ως προς το σχήμα της και πρωτότυπη για τη διάταξη των διακοσμητικών της θεμάτων.

Προϊόντα του κρητομυκηναϊκού πολιτισμικού αμαγάλματος που δημιουργείται στον αιγαϊακό χώρο από τον 16ο έως τον 14ο αι. π.Χ., είναι τα πολλά χρυσά σφραγιστικά δακτυλίδια, τα χρυσά περιδέραια, καθώς και μια αξιόλογη σειρά σφραγιδολίθων και δακτυλιολίθων από τη Θήβα και την Κρήτη. Ακόμη, οι τρίωτοι πιθαμοφόρισκοι και οι κρατήρες εκπροσωπούν επάξια την τέχνη των μεγάλων μυκηναϊκών κέντρων, η πτώση των οποίων κατά τον 12ο αιώνα επιφέρει δραματικές αλλαγές στις δημιουργίες των Σκοτεινών Χρόνων.

Οι συλλογές που καλύπτουν τη διάρκεια της λεγόμενης γεωμετρικής περιόδου με αντικείμενα από τη

Μακεδονία, τη Θεσσαλία, την Αττική και τα νησιά είναι αρκετά εκτεταμένες. Αγγεία και κοσμήματα γοητεύουν με την καθαρότητα της φόρμας και το λιτό περίγραμμα.

Η ίδρυση των πρώτων αποικιών διαρκούντος του 8ου αι. π.Χ. και η ανασύσταση των ντόπιων εργαστηρίων κεραμικής και μεταλλοτεχνίας σημαίνουν και την αναβίωση του ελληνικού κόσμου. Οι ασθητικές αναζητήσεις αυτού του αιώνα, όσο και οι βαθύτερες θρησκευτικές και κοινωνικές αλλαγές που τις γεννούν, εικονογραφούνται σ' ένα σπάνιο για τη θεματογραφία του χάλκινο ειδώλιο ιππεύουσας κουροτρόφου θεάς.

Αττική γλυπτική

Τον 7ο αι., κατά τη διάρκεια του οποίου η επίδραση της Ανατολής στην ελληνική τέχνη έρχεται να διασκεδά-

σει τις αυστηρές γεωμετρικές φόρμες, οριοθετώντας ένα νέο θεματολόγιο, σηματοδοτούν ορισμένα πρωτοαττικά αγγεία με φυτική διακόσμηση, σφίγγες και ζώα σε ζώνες. Στα προϊόντα των κορινθιακών εργαστηρίων ιχνηλατείται η είσοδος του μελανόμορφου ρυθμού που θα επικρατήσει στα αττικά εργαστήρια τα επόμενα εκατό χρόνια. Στον 6ο αιώνα π.Χ. χρονολογούνται λίγα αλλά εκλεκτά δείγματα της μνημειακής αττικής γλυπτικής, αγγεία με μυθολογικές παραστάσεις και πήλινα ειδώλια, μεταξύ των οποίων ένα από τα Τάρανα μας υπομνηματίζει την ανάπτυξη του ελλητισμού στην Κάτω Ιταλία.

Οι αλλαγές που πραγματοποιούνται στην πλαστική κατά τον 5ο αι. π.Χ. αισθητοποιούνται σ' έναν αυστηρορυθμικό κορμό πεπλοφόρου από πωρόλιθο, έργο κάποιου περιφερειακού εργαστηρίου, σημαντικό γιατί πιστοποιεί την υπέρβαση των υπολειμμάτων του αρχαϊσμού και την οργανική ένταξη της μορφής στον περιβάλλοντα χώρο. Η εκπροσώπηση της γλυπτικής του 5ου αι. π.Χ. είναι για την ώρα περιορισμένη. Εκτός από πολλά ερυθρόμορφα αγγεία αττικών εργαστηρίων υπάρχουν ωστόσο αξιόλογα δείγματα κοροπλαστικής, της τέχνης που την ίδια εποχή συγκέντρωνε την αγάπη όχι μόνο των κεραμέων αλλά και του αγοραστικού κοινού. Στον ίδιο αιώνα καταγράφονται επίσης μοναδικά κοσμήματα, καθώς και αρκετά νομίσματα που υπογραμμίζουν την οικονομική ευμάρεια της Αθήνας και των υπόλοιπων ελληνικών πόλεων - κρατών.

Με το τέλος του πελοποννησιακού πολέμου η Αθήνα εισέρχεται σε οικονομική κρίση και τα αγγεία της παύουν να μονοπωλούν το ενδιαφέρον της αγοράς. Η οικονομική δυσπραγία θα γεννήσει ένα πνεύμα αναζήτησης και αυτοκριτικής, και το συναίσθημα, το ατομικό «πάθος», θα γίνει το φίλτρο της τέχνης του 4ου αιώνα. Πολύ γνωστά αυτήν την περίοδο είναι τα κεραμικά εργαστήρια της Κάτω Ιταλίας, δείγματα των οποίων έχουν ήδη αρχίσει να συγκεντρώνονται στο Μουσείο. Στη μεγάλη πλαστική αντίθετα, μια νέα γενιά από φημισμένους γλύπτες αξιοποιεί τα επιτεύγματα του 5ου αιώνα, οξύνοντας ταυτόχρονα τον δικό της δείκτη ευαισθησίας. Στην Αττική ο 4ος αιώνας σφραγίζεται κυρίως από την καλλιτεχνική δημιουργία του Πραξιτέλη, οι θεϊκές μορφές του οποίου εξανθρωπίζονται και αποκτούν γήινη «επιφάνεια». Το ίδιο πνεύμα αντανάκλαται σε αρκετά σπαράγματα από σύγχρονα επιτύμβια ανάγλυφα.

Η ελληνιστική τέχνη, τέχνη του «πάθους του φρικτού και του περι-

Προσωπογραφία νέου με την εγκραυστική τεχνική από το Φαγιούμ της Αιγύπτου. Μέσα 3ου αι. μ.Χ.

Μαρμάρινη κεφαλή Σαυροκτόνου Απόλλωνος. Ρωμαϊκό αντίγραφο ενός γνωστού έργου του Πραξιτέλη. 4ος αι. π.Χ. Δωρεά Σ. Χαροκόπου.

καλλούς» όπως διδάσκει ο καθαφικός λόγος, χαρακτηρίζεται από το κοσμικό περισσότερο παρά από το θρησκευτικό στοιχείο, απότοκο των βαθύτερων κοινωνικών και οικονομικών αλλαγών που συντελούνται με την ίδρυση του μακεδονικού κράτους.

Η τέχνη της «πολύβοης» Αλεξάνδρειας, προπομπού του ελληνορισμού και έμπειρου αποδέκτη των περιφερειακών καλλιτεχνικών τάσεων, αξιολογείται χάρη σε ένα πλήθος αντικειμένων: μαρμάρινα πορτρέτα των Πτολεμαίων, τερακότες, εξαιρετικά κομμάτια μικροτεχνίας από φαγεντιανή, οστέινα πλακίδια επένδυσης ξύλινων κιβωτιδίων, χρυσά κοσμήματα με πολύτιμους λίθους και σμάλτο που εκτείνονται χρονικά έως και τους ρωμαϊκούς χρόνους - σύμβολα της αιώνιας γυναικείας φιλαρέσκειας- συνθέτουν την εικόνα μιας οικονομικά εύρωστης κοινωνίας με υψηλό βιοτικό επίπεδο.

Ρωμαϊκή τέχνη

Κατά την περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας πραγματοποιείται η σταδιακή απορρόφηση του εκπνέοντος ελληνικού πολιτισμού και των εντόπιων ανατολικών παραδόσεων. Η ρωμαϊκή τέχνη, που εξυπηρετούσε τις ανάγκες της απαιτητικής πελατείας της αντιγράφοντας αρχαία ελληνικά πρότυπα, δεν μπορεί να καυχη-

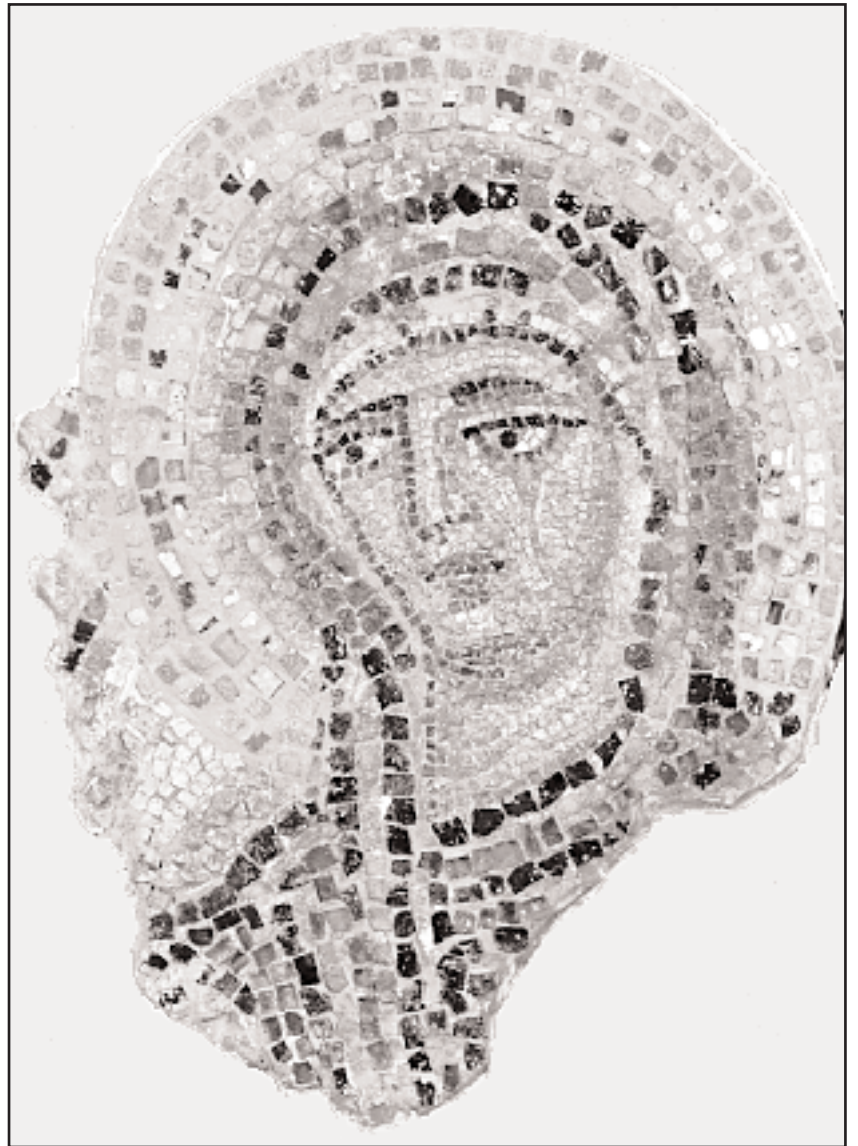
θεί για τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της πριν παρέλθει ο ακαδημαϊκός κλασικισμός της εποχής του Αυγούστου.

Η προσωπική της σφραγίδα αποτυπώνεται αργότερα στη γλυπτική, στην κεραμική, στα ψηφιδωτά, τη χρυσοχοΐα και την υαλουργία. Το γυαλί, ήδη γνωστό από την 4η χιλιετία π.Χ. στην Αίγυπτο, γίνεται στα χέρια των Ρωμαίων υλικό ευρείας καταναλώσεως. Το Μουσείο διαθέτει μια πλούσια συλλογή γυάλινων μυροδόχων φιαλιδίων από την Ανατολική Μεσόγειο, τα οποία καλύπτουν χρονικά την περίοδο από τον 1ο έως τον 4ο αι. μ.Χ.

Θαυμαστής τεχνοτροπίας είναι και τα κοσμήματα, δουλεμένα σε χρυσό με ένθετους πολύτιμους και ημιπολύτιμους λίθους, που αποτυπώνουν ευδιάκριτα την ανάγκη της άρχουσας τάξης για προβολή. Πορτρέτα λαξευμένα σε μάρμαρο, αλλά και επιτύμβια ανάγλυφα από την Αττική, τη Μακεδονία, τα νησιά του Αιγαίου, τη Φρυγία και την Παλμύρα δεν αντανakλούν μόνο την επέκταση του ρωμαϊκού κράτους αλλά και την πεισματική επιβίωση του ελληνικού στοιχείου που αφομοιώθηκε, δεν κατακτήθηκε όμως ποτέ. Στα αριστουργήματα της συλλογής ανήκουν, τέλος, δύο προσωπογραφίες από το Φαγιούμ της Αιγύπτου, όπου ανιχνεύονται οι εικαστικές αναζητήσεις, στις οποίες θα στηριχθεί η παράδοση της βυζαντινής ζωγραφικής.

Χρυσός δίσκος από την Θεσσαλία με ανάγλυφη προτομή Αθηνάς και δικτυωτό πλέγμα χρυσών αλυσίδων. Πιθανόν κόσμημα κεφαλής. 2ος αι. π.Χ.

Αριστερά: Η Παναγία Γλυκοφιλούσα, έργο του Εμμανουήλ Λαμπάρδου, με χρονολογία 1609. Δεξιά: Τμήμα ψηφιδωτού με παράσταση της Παναγίας, από το διάκοσμο της κατεστραμμένης σήμερα μονής του Στουδίου στην Κωνσταντινούπολη. 9ος αι.

Βυζαντινά αριστουργήματα

Εργα μικροτεχνίας, κοσμήματα και εικόνες συνθέτουν μίαν ανεκτίμητη συλλογή

Της **Αναστασίας Δρανδάκη**

Υπεύθυνης του Τμήματος Βυζαντινής Τέχνης

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ Συλλογή του Μουσείου Μπενάκη αποτελεί το συνδεδετικό κρίκο των ενοτήτων που εικονογραφούν το πέρασμα από τον ελληνισμό της αρχαιότητας στο νεώτερο ελληνισμό. Η συλλογή, χωρίς να καλύπτει όλες τις τάσεις και τα ρεύματα που αναπτύχθηκαν στη χιλιόχρονη πορεία του Βυζαντίου διαθέτει ωστόσο εξαιρετική ποικιλία και χωρίζεται σε δυο ενότητες.

Η πρώτη περιλαμβάνει έργα Μικροτεχνίας, χάλκινα και αργυρά σκεύη εκκλησιαστικής ή καθημερινής χρήσης, δημιουργίες μικρογλυπτικής και χυμειτικής, κεραμική, χειρόγραφα, κ.τ.λ., μοναδικά για την τέχνη και την ποιότητα της κατασκευής τους.

Τη δεύτερη ενότητα απαρτίζουν οι γνωστές Βυζαντινές και Μεταβυζαντινές εικόνες, μέσα από τις οποίες μπορούν να ανιχνευτούν οι δρόμοι και οι αναζητήσεις των ζωγράφων από τη βυζαντινή περίοδο και την Παλαιολόγεια Αναγέννηση στα κρητικά εργαστήρια και την καλλιτε-

χνική παραγωγή του Αγίου Όρους ως τις απαρχές της νεοελληνικής ζωγραφικής.

Λυχνάρια

Στην πρώιμη περίοδο, από τον 4ο ως τον 7ο αιώνα, οι βασικές κοινωνικές και οικονομικές δομές, η οργάνωση της παραγωγής και οι καλλιτεχνικές δημιουργίες παρακολουθούν την υστερορωμαϊκή παράδοση που σφραγίζεται από το περιεχόμενο και τις αναζητήσεις του χριστιανισμού. Πολυάριθμα οικιακά σκεύη ανασυνθέτουν την εικόνα του νοικοκυριού της ύστερης αρχαιότητας. Εκτός από κάδους, τσουκάλια, κουτάλες και κάθε λογής αντικείμενα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η πλούσια ενότητα των φωτιστικών. Λυχνάρια και πολυκάνδηλα κεραμικά ή χάλκινα ήταν απαραίτητα σε κάθε σπίτι. Ορισμένα συνεχίζουν την ελληνορωμαϊκή παράδοση στη μορφή και τη διακόσμηση τους ενώ σε άλλα η επίδραση της χριστιανικής θεματολογίας είναι πιο έντονη. Χαρακτηριστικά είναι δύο φροντισμένα χάλκινα λυχνάρια, στα οποία κυριαρχεί το θέμα του

σταυρού, συμβόλου της νέας θρησκείας με χαρακτήρα θριαμβικό, προστατευτικό και κυρίως αποτροπαικό. Την έντονη αυτή διάθεση προστάσις από το κακό συναντάμε σε κάθε λογής αντικείμενα. Σε ένα ωραίο χάλκινο αγγείο με εγχάρκτη παράσταση κυνηγιού διαβάζουμε την επιγραφή: ΕΥΛΟΓΙΑ ΚΥΡΙΟΥ. Το αγγείο παρά τη θρησκευτική του επιγραφή, είχε οικιακή και όχι εκκλησιαστική χρήση.

Θεματική ποικιλία

Αν και τα λεπτοδουλεμένα χάλκινα αντικείμενα είχαν υψηλό κόστος, τα καλά σκεύη της εποχής ήταν τα αργυρά. Στα πολυάριθμα ασημένα πιάτα του Μουσείου, τα οποία χρονολογούνται από τα τέλη του 6ου και τις αρχές του 7ου αι., διατηρείται ζωντανή η ελληνορωμαϊκή παράδοση τόσο στο θεματολόγιο όσο και στην απόδοση της ανθρώπινης μορφής. Τα ακριβά και δυσπρόσιτα αργυρά σκεύη εξέφραζαν το γούστο και τις προτιμήσεις των ανώτερων, μορφωμένων κοινωνικών τάξεων και δημιουργούσαν τη μόδα της εποχής. Φθιγότε-

ρες απομιμήσεις ήταν τα κεραμικά τους αντίγραφα με το ίδιο πάντα θεματολόγιο. Οι κεραμικοί δίσκοι του Μουσείου παρουσιάζουν μια ενδιαφέρουσα θεματική ποικιλία.

Σ' ένα θαυμάσιο δείγμα εικονίζονται οι Απόστολοι Πέτρος και Παύλος με το Χριστόγραμμα ανάμεσά τους. Αντίθετα από αυτή την καθαρά χριστιανική εικονογραφία, άλλα αγγεία κοσμούνται με θέματα από τον κύκλο του Αχιλλέα. Ο Αχιλλέας, όπως κι ο Ηρακλής, συμβόλιζαν την αρετή και την ανδρεία, ήταν οι δημοφιλέστεροι από τους αρχαίους ήρωες και τις περιπέτειές τους απεικόνιζαν πολλά αντικείμενα της εποχής.

Από τα λειτουργικά εκκλησιαστικά σκεύη της πρώιμης περιόδου, θυμιατήρια και δισκοπότρηρα, αξίζει να σταθούμε σε ένα ασημένιο Άγιο Ποτήριο και στο δίσκο του. Τα δύο αντικείμενα επιβάλλονται με τη λιτή κομψότητα των περιγραμμάτων τους και την απλή αλλά εξαιρετικά καλοδουλεμένη διακόσμηση, όπως φαίνεται στο φυλλόμορφο κόμπου που συνδέει τον κάλυκα με το κωνικό πόδι του Ποτηρίου.

Άλλες ενότητες αντικειμένων περιλαμβάνουν μήτρες, εργαλεία, όργανα μετρήσεων κ.λπ. που φωτίζουν την οικονομία, τις τέχνες και το επίπεδο των επιστημών. Ενδεικτικά αναφέρουμε μια μεγάλη συλλογή με όργανα για το ζύγισμα προϊόντων, που χρονολογούνται από τον 5ο ως τον 7ο αι. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει ένα εντυπωσιακό καντάρι, το δεύτερο μεγαλύτερο που έχει βρεθεί ποτέ, με μήκος 130 εκ., υποδιαίρεσεις που αντιστοιχούν σε βάρη ως 260 λίτρες (85 kg) και καλοδουλεμένες απολήξεις που έχουν τη μορφή κεφαλής λέαινας και κάπρου.

Κοσμήματα

Τα έργα, όμως, που περισσότερο γοητεύουν τον επισκέπτη, είναι τα κοσμήματα. Το βυζαντινό κόσμημα της πρώιμης περιόδου, συνεχίζοντας ρωμαϊκές φόρμες και τεχνικές, εξελίχθηκε καθώς η αριστοκρατία της Κωνσταντινούπολης ανέπτυξε ένα ιδιαίτερα εκλεπτυσμένο και απαιτητικό γούστο: χρυσά περιδέραια και σκουλαρίκια, στολισμένα με ζαφείρια, αμέθυστους, σμαράγδια και μαργαριτάρια, καθώς επίσης περίτεχνα βραχιόλια και δακτυλίδια με χριστιανικά σύμβολα, ικανοποιούσαν την ανθρώπινη ματαιοδοξία προστατεύοντας ταυτόχρονα, ως φυλακτά τους ιδιοκτήτες τους.

Από ορισμένα πασίγνωστα μνημεία της Κωνσταντινούπολης, το Μουσείο Μπενάκη διαθέτει κάποια μοναδικά κειμήλια. Αξίζει να μνημονευθούν ένα σπάραγμα ψηφιδωτού του 9ου αι. με τη μορφή της Θεοτόκου από τη μονή Στουδίου, καθώς και τμήματα από μαρμάρινες εικόνες της Μονής Λιβός (10ου αι.), που φωτίζουν μια λιγότερο γνωστή όψη της μνημειακής βυζαντινής τέχνης.

Την πλουσιότετη μικροτεχνία της ίδιας εποχής αντιπροσωπεύουν πο-

«Η Φιλοξενία του Αβραάμ», εικόνα του 14ου αι. της εποχής των Παλαιολόγων είναι ένα από τα πιο σημαντικά και γνωστά θέματα του Μουσείου.

λυάριθμοι σταυροί - λειψανοθήκες. Έχουν δύο όψεις που συνδέονται με καβίλιες και ανάμεσά τους μια θήκη για Αγία λείψανα, η λατρεία των οποίων έγινε ιδιαίτερα δημοφιλής, κυρίως μετά το τέλος της εικονομαχίας. Μετά την οριστική αναστήλωση των εικόνων η αναζωογόνηση της λατρείας τους δεν αντανάκλαται μόνο σε τοιχογραφίες και ξύλινες φορητές εικόνες. Σε μια ποικιλία από υλικά λαξεύονται μικρογραφημένες οι ίδιες παραστάσεις για να χρησιμοποιηθούν ως φυλακτά σε προσωπικά προσκυνητήρια, πολεμικές επιχειρήσεις και ταξίδια. Χαρακτηριστική της ακμής που γνώρισε η μικροτεχνία είναι μια εικόνα του Αγίου Γεωργίου σε

ελεφαντόδοντο (10ο αι.) καθώς και η αριστουργηματική μορφή του Παντοκράτορα σε ένα εγκόλπιο - φυλακτό από ορεία κρύσταλλο του 11ου αι. Την ίδια πορεία με το ελεφαντόδοντο ακολούθησε στη βυζαντινή μικροτεχνία και ο στεατίτης ενώ τη ζήτηση για φτηνότερα εικονίδια με αντίστοιχο όμως αισθητικό αποτέλεσμα, κάλυψαν δύο υλικά που υπήρχαν σε αφθονία: η υαλόμαζα και ένα είδος γύψου.

Στα εκκλησιαστικά σκεύη της Μέσης και Υστερης βυζαντινής περιόδου ανήκουν ορισμένα θαυμάσια θυματήρια και σταυροί λιτανείας. Ανάμεσά τους ο περίφημος Σταυρός της Ανδριανούπολης χρονολογείται γύ-

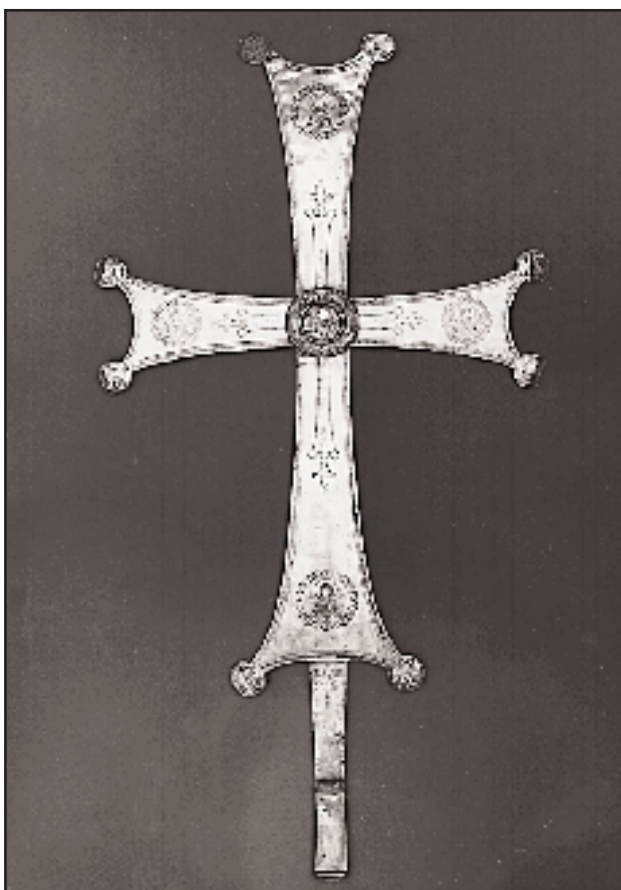
ρω στα 1.000 και προέρχεται από τα κειμήλια των προσφύγων που έφθασαν στην Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική καταστροφή.

Εικόνες

Οι βυζαντινές και μεταβυζαντινές εικόνες του Μουσείου Μπενάκη ανήκουν στα πιο γνωστά και αγαπητά τμήματα των συλλογών του. Θα μνημονευθούν δύο μόνο παραδείγματα της υστεροβυζαντινής περιόδου, όταν η τελευταία αναγέννηση στις τέχνες και τα γράμματα της εποχής των Παλαιολόγων δείχνει τον πνευματικό δυναμισμό της βυζαντινής κοινωνίας, τη στιγμή κατά την οποία το βυζαντινό κράτος καταρρέει: Η Αγία Παρασκευή και ο Άγιος Αντώνιος, εικόνες προερχόμενες και οι δύο από το χώρο της Μακεδονίας του 14ου αι. εκφράζουν ολότελα διαφορετικές τάσεις. Ευγένεια και συγκρατημένο αριστοκρατικό ήθος χαρακτηρίζουν την Αγία Παρασκευή ενώ ο Άγιος Αντώνιος, μορφή αυστηρή, λεξευμένη θαρρείς παρά ζωγραφισμένη, εντάσσεται σε ένα εξπρεσιονιστικό ρεύμα της ζωγραφικής που δεν έπαψε ποτέ να συνυπάρχει με την κλασικιστική τάση που εκφράζει η Αγία Παρασκευή.

Αξίζει τέλος να μνημονευθεί η εικόνα της Γλυκοφιλούσας, όπου συνδυάζονται σε θαυμαστή ισορροπία οι βυζαντινές με τις δυτικές παραδόσεις και τεχνικές. Η Κωνσταντινούπολη ως πιθανός τόπος καταγωγής του έργου και ένας παραγγελιοδότης με υψηλές αισθητικές απαιτήσεις, μπορούν να ερμηνεύσουν τη μοναδικότητα της δημιουργίας.

Από τα τέλη του 11ου αιώνα και μετά, η βυζαντινή καλλιτεχνική παράδοση συνεχίστηκε στην Ενετοκρατούμενη τότε Κρήτη. Εκεί αναπτύχθηκε η Κρητική Σχολή της Ζωγραφικής, το τελευταίο λαμπρό ρεύμα της βυζαντινής τέχνης που άνθισε από τον 15ο ως τον 17ο αιώνα και εκπροσωπείται εξίσου θεαματικά στις συλλογές του Μουσείου Μπενάκη.

Αριστερά: Ο μοναδικός ενεπίγραφος σταυρός της Αδριανούπολης, εξαιρετο δείγμα αργυροχοΐας του 10ου αι. με πρόσθετες διακοσμήσεις από νιέλλο. Δεξιά: Χάλκινος παλαιοχριστιανικός λύχνος του 6ου αι.

Εκκλησιαστική τέχνη

Μοναδικά στο είδος τους λατρευτικά αντικείμενα από τη μεταβυζαντινή περίοδο

Της **Αννας Μπαλλιάν**

Υπεύθυνη στο τμήμα της Μεταβυζαντινής
Εκκλησιαστικής Τέχνης

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ τέχνη αποτελεί την κύρια καλλιτεχνική έκφραση του τουρκοκρατούμενου Ελληνισμού. Μετά την κατάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας η Εκκλησία αντιπροσώπευε τον μοναδικό, επίσημο πολιτικό θεσμό των χριστιανών και έναν καιρίο πόλο συσπείρωσης της Ορθοδοξίας.

Στο επίπεδο της μικρής ενορίας ή της προνομιούχου κοινότητας, της μακρινής περιφέρειας ή της σφύζουσας από ζωή πρωτεύουσας, η Εκκλησία βρίσκεται στο επίκεντρο της κοινοτικής ζωής και λειτουργεί συνεκτικά διαμορφώνοντας τη συλλογική ταυτότητα.

Ο διάκοσμος της εκφράζει αυτό το πνεύμα και απηχεί τις καλλιτεχνικές αλλά και ιδεολογικές επιλογές των εκκλησιαστικών και κοινοτικών αρχών.

Πλούτος και εύρος

Η συλλογή εκκλησιαστικής τέχνης του Μουσείου Μπενάκη είναι ίσως μοναδική στο είδος της για τον πλούτο και το εύρος της συγκρότησής της αλλά και για την προσιτή στο μελετητή τεκμηρίωσής της.

Ειδολογικά περιλαμβάνει αρχαιολογικά αντικείμενα λατρευτικά, όπως λ.χ. τα δισκοπότηρα, ή χρηστικά, όπως τα φωτιστικά σώματα, εκκλησιαστικά κοσμήματα, κεντήματα, άμφια, ξυλόγλυπτα, εικόνες και λειτουργικά βιβλία με πολύτιμη επένδυση, ουσιαστικά δηλαδή το

Σπάνια επίχρυση λιβανοθήκη σε σχήμα εκκλησίας με διάκοσμο από σμάλτο και χρονολογημένη επιγραφή του 1613.

σύνολο του κινητού εξοπλισμού της εκκλησίας. Χρονολογικά καλύπτει την περίοδο από τον 16ο αιώ-

να και την ανασυγκρότηση της Εκκλησίας μετά την Αλωση, έως και τις αρχές του 20ού αιώνα, για τις περιοχές τουλάχιστον που βρίσκονταν έξω από τα όρια του νέου ελληνικού κράτους.

Τον κύριο κορμό όμως της συλλογής αποτελούν αντικείμενα που κατασκευάστηκαν κατά τον 18ο αιώνα και τις αρχές του 19ου αιώνα, σε μια περίοδο δηλαδή κρίσιμη και διαμορφωτική για τη νεοελληνική συνειδητοποίηση.

Γεωγραφικά, τέλος, το φάσμα της προέλευσης και της κατασκευής των αντικειμένων απλώνεται στον ευρύτερο χώρο που έδρασε ο Ελληνισμός. Από τον Πόντο και την Καππαδοκία έως την Ηπειρο, από την Κωνσταντινούπολη έως τη Βλαχία και τη Ρωσία και από τη Βενετία έως την Τρανσυλβανία τεκμηριώνονται οι δραστηριότητες, η κοινωνική και οικονομική ζωή των Ελλήνων σε περιοχές που παραδοσιακά συνδέονται με τη βυζαντινή οικουμένη και ιστορικά επεκτείνον-

ται στους χώρους δράσης του νεότερου Ελληνισμού.

Ο πλούτος του υλικού συνίσταται στις εναλλαγές του ύφους και στην επιγραφική του τεκμηρίωση. Το ύφος ακολουθεί τα δυτικοευρωπαϊκά ρεύματα παρακολουθώντας την ιστορική μετατόπιση του κέντρου βάρους από την Ανατολή στη Δύση, αλλά παραμένοντας σταθερά πιστό στις μορφές του βυζαντινού τυπικού της λατρείας και στην εικονογραφική αποτύπωση του ορθόδοξου δόγματος.

Η εκκλησιαστική τέχνη, ωστόσο, ήταν συντηρητική μόνο στα ουσιαστικά θέματα του δόγματος. Συχνά, τα πολύτιμα υφάσματα, κεντήματα, κοσμήματα και ασημικά που είχαν εκκλησιαστική χρήση μας αντανάκλούν παράλληλα και την εικόνα της κοσμικής τέχνης της εποχής.

Επιγραφές

Οι αφιερωτικές επιγραφές περιστρέφονται γύρω από δύο πόλους, παρέχοντας τα ερμηνευτικά κλειδιά που αποσφραγίζουν την ανάγκη της προσφοράς των δωρητών. Σε ένα επίπεδο ενσωματώνουν το θρησκευτικό συναίσθημα και την προσμονή της μεταφυσικής λύτρωσης όπως στην τυπική φράση «Υπέρ ψυχικής σωτηρίας». Σε ένα άλλο αποκαλύπτουν τους τοπικούς παράγοντες και φορείς που ενορχηστρώνουν και καθοδηγούν την κοινοτική προσφορά όπως στις επιγραφές «Αφιέρωμα των γουναράδων» ή «Κτήμα Νικολάου άρχοντος των μοναστηρίων».

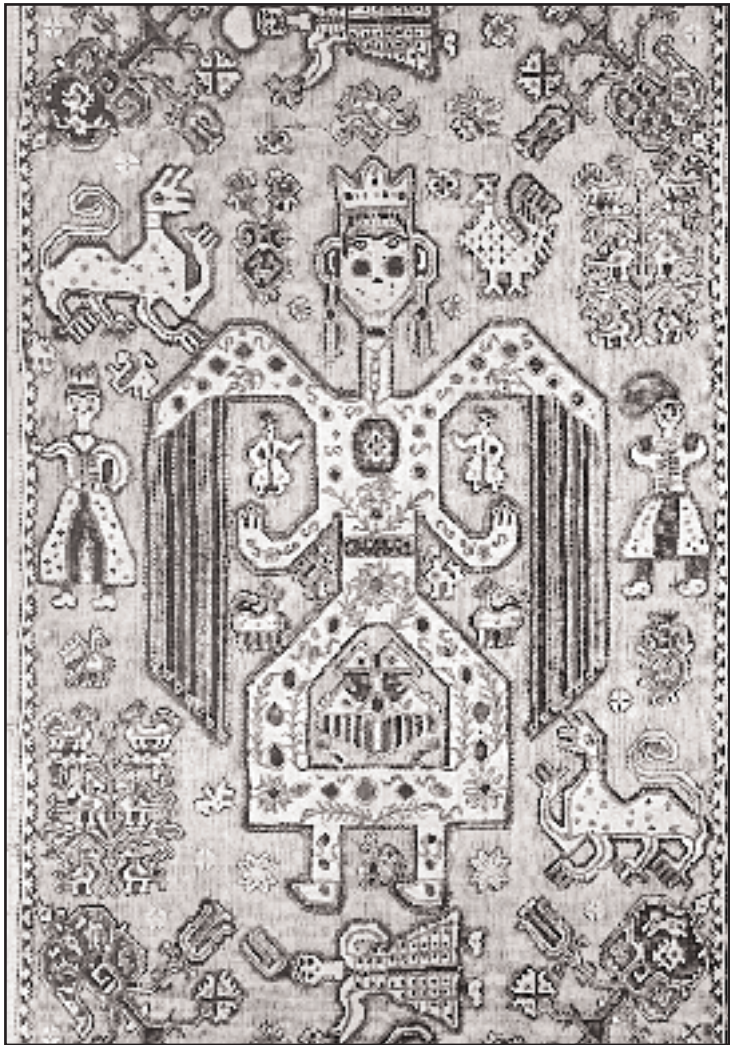
Ενα σημαντικό μέρος της συλλογής αποτελείται από τα κειμήλια των προσφύγων της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης που κατετέθησαν στο Μουσείο Μπενάκη ως διαρκής παρακαταθήκη. Αποτελούσαν μέρος της κινητής κοινοτικής περιουσίας των ανταλλάξιμων πληθυσμών, που σύμφωνα με τη σύμβαση της Λωζάννης μπορούσαν να μεταφερθούν στις νέες τους πατρίδες.

Το εξαιρετικά πλούσιο αυτό υλικό προσφέρει μία ευρύτερη διάσταση στην αντιμετώπιση της καλλιτεχνικής παραγωγής των Ελλήνων την περίοδο της Τουρκοκρατίας που δεν περιορίζεται αποκλειστικά στον ελλαδικό χώρο.

Με τις μεθόδους που προσφέρει η ιστορία της τέχνης και με αρωγό τις γραπτές πηγές η έρευνα έχει τη δυνατότητα να διαγράψει την πορεία του Ελληνισμού κατά την κρίσιμη αυτή περίοδο μέσα από τα αντικείμενα που συμπύκνωναν την κοινοτική του προσφορά.

Ο περίφημος χρυσοκέντητος επιτάφιος της Δεσποινέττας με χρονολογία 1682, από την Ελληνική Κοινότητα της Αγκυρας.

Λεπτομέρεια από σπάνιο κέντημα της Λευκάδας. Νυφικό μαξιλάρι με τον άγγελο, τη νύφη και τον γαμπρό. 17ος-18ος αι.

Μαρμάρινο ανάγλυφο οικόσημο με δικέφαλο αετό και χρονολογία 1764. Από το αρχοντικό της οικογένειας Μπενάκη στην Καλαμάτα.

Κοσμική τέχνη

Πλούσιες συλλογές εικονογραφούν τον ελληνικό χώρο στην περίοδο της τουρκοκρατίας

Της **Κάτε Συνοδιού**

Τμήμα Παραδοσιακής Τέχνης

ΟΙ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ συλλογές γνωστές για την πληρότητα και την πολυμορφία τους, συγκροτούνται από διάφορες επιμέρους ενότητες που εικονογραφούν τόσο τον τουρκοκρατούμενο χώρο όσο και τη διασπορά μετά την κατάρρευση της βυζαντινής αυτοκρατορίας το 1453. Ο βασικός τους πυρήνας είχε ήδη διαμορφωθεί όταν εγκαινιάστηκε το Μουσείο, ο πλουτισμός τους όμως συνεχίστηκε κατά τα επόμενα χρόνια, και κυρίως από το 1974 και μετά.

Η πορεία της νεοελληνικής τέχνης, από τον 16ο αι. έως το τέλος του 19ου αι., ενώ μέχρι τώρα παρουσιάζόταν κατακερματισμένη σε διάφορες αίθουσες και απρόσιτες αποθήκες, θα αναδεικνύεται πια με γεωγραφική και χρονολογική σειρά στους νέους εκθεσιακούς χώρους του πρώτου ορόφου.

Από τα στοιχεία που συνθέτουν τη φυσιογνωμία της πρέπει να εξαρθεί η βαθιά χαραγμένη βυζαντινή παράδοση η οποία κληροδότησε μορφές και σχήματα, χρώματα και υλικά αποτυπωμένα στις νέες δημιουργίες. Ακόμα τα ποικίλα ερεθίσματα των Δυτικών εμπνεύσεων που περνούν

μέσα από τις ενετοκρατούμενες περιοχές, η μετέπειτα εισβολή του βαρoque και του rococo από την Ιταλία και την Κεντρική Ευρώπη, και τέλος η επίδραση της ισλαμικής αισθητικής με τον έντονο διακοσμητικό χαρακτήρα. Τη διαδοχή των επιμέρους ενότητων θα συμπληρώνουν αίθουσες με θέματα γενικής σημασίας, όπως είναι η αγροτική, εμπορική και ναυτιλιακή οικονομία, η εκκλησία και η πνευματική ζωή.

Στους καινούργιους αναμορφωμένους χώρους του Μουσείου, ο επισκέπτης θα κάνει ένα νοητό ταξίδι στο νεοελληνικό χρόνο περνώντας από την Κρήτη, την Κύπρο και τα Δωδεκάνησα στα νησιά του Αιγαίου, από τη Μ. Ασία, τον Πόντο και την Κωνσταντινούπολη ως τη Θράκη, τη Μακεδονία και την Ηπειρο, από τα Επτάνησα και την Πελοπόννησο ως την Αθήνα και την Αττική.

Ευλογυπτική

Θεαματικά δείγματα της ευμάρειας και του πλούτου κατά τον 18ο αιώνα αντιπροσωπεύονται από τρεις πολυτελείς αίθουσες υποδοχής με ξυλόγλυπτες επιχρυσωμένες επενδύσεις και ζωγραφιστές λεπτομέρειες. Πρόκειται για τον πασιγνωστο κο-

ζανίτικο οντά της Ελένης Σταθάτου, το μεγαλόπρεπο εσωτερικό από το υδραϊκό αρχοντικό του Βούλγαρη που αγοράστηκε από το Μουσείο το 1974 και η εσωτερική επένδυση ενός αρχοντικού από τη Σιάτιστα με φαντασμαγορικό χρωματικό διάκοσμο.

Από τα υπόλοιπα έργα της ξυλογλυπτικής ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα νησιώτικα έπιπλα: καρέκλες, παιδικές κούνιες και κυρίως οι κασέλες, που αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο του ελληνικού σπιτιού, με ανάγλυφες παραστάσεις ή ζωγραφιστές με απεικονίσεις τοπίων ή σκηνές καθημερινής ζωής. Στα παλιότερα ζωγραφιστά έργα με ανατολικές επιδράσεις αλλά και μεταναγεννησιακά ιταλικά στοιχεία ξεχωρίζει μια επένδυση από ροδίτικο σπίτι του 17ου αι., η θεματική σύνθεση της οποίας θυμίζει ηπειρωτικά κεντήματα. Αρκετά κενά παρουσιάζει η ενότητα της μεταλλοτεχνίας η οποία εκπροσωπείται με χρηστικά χάλκινα ή κασιτερένια σκεύη, αρκετά ενεπίγραφα και με χρονολογικές ενδείξεις.

Αντίθετα η συλλογή της κεραμικής έχει αυξηθεί σημαντικά με κάποιες γενναιόδωρες προσφορές έτσι ώστε να αντιπροσωπεύεται όλη η πορεία της ανάπτυξης αυτής της παλιάς τέχνης που οι απώτερες ρί-

ζες της βρίσκονται στο Βυζάντιο. Την ομάδα φωτίζουν κάποια σπάνια κομμάτια: ένα χιώτικο πιθάρι του 1742, μια κανάτα με παράσταση αγίων της ίδιας εποχής, πιάτα με παραστάσεις караβιών κτλ.

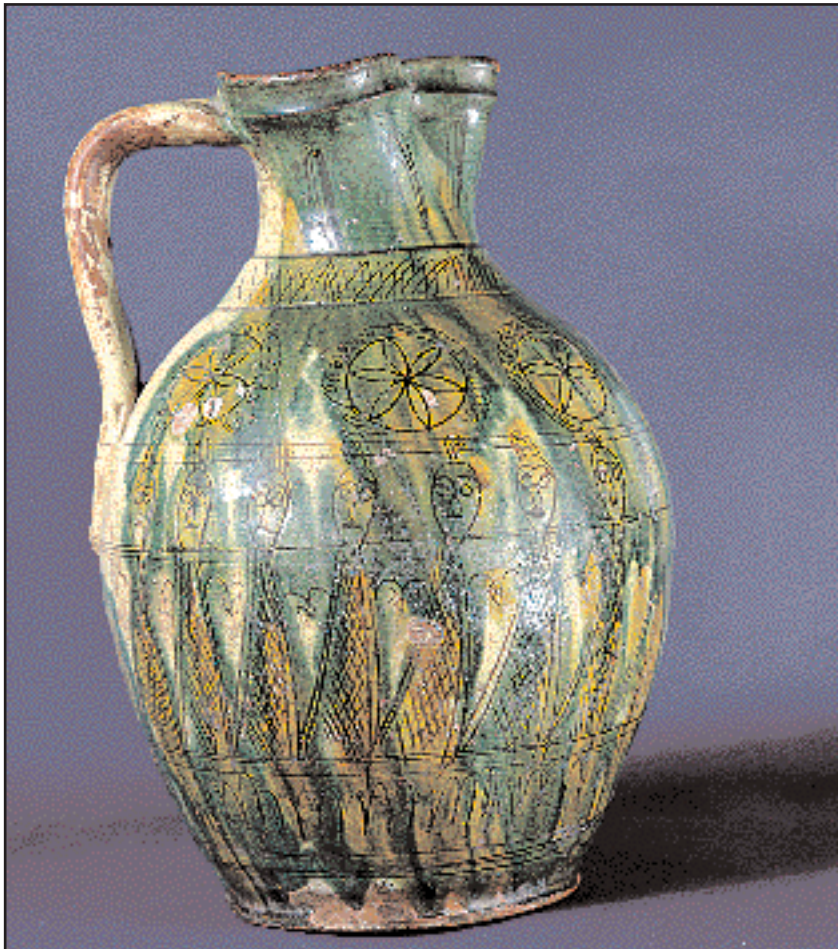
Λιθογλυπτική

Η αδύναμη ενότητα της λιθογλυπτικής πλουτίστηκε τα τελευταία χρόνια με το μαρμάρινο διάκοσμο ενός αρχοντικού του 18ου αιώνα από την Ιο, ανάγλυφους φεγγίτες από την Τήνο, ένα μέρος μαρμάρινου κυκλαδίτικου τέμπλου, μια κρήνη, το μνημειακό λαϊκό ενεπίγραφο ανάγλυφο του Μαραθώνα που παραχωρήθηκε από την Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και ένα μοναδικής σημασίας πέτρινο κεφάλι από την ακριτική Λήμνο. Η εικόνα της κρητικής και κυπριακής υφαντικής συμπληρώθηκε σημαντικά με τις δωρεές δύο μεγάλων συλλογών με υφαντά στα οποία ο διάκοσμος και γενικότερα το ύφος επιβεβαιώνει την αδιάσπαστη πολιτιστική ενότητα των δύο μεγάλων νησιών. Εξαιρετικό δείγμα της υφαντικής του 18ου αι. είναι ένα λευκό κάλυμμα κρεβατιού από τη Μήλο. Την ενότητα ολοκληρών-

Συνέχεια στην 13η σελίδα

Επίχρυσα κοσμήματα από την Ηπειρο. Διάδημα, περιλάνιο και σκουλαρίκια με εγχάρακτα στοιχεία, αλυσιδωτά εξαρτήματα, τουρκουάζ, κοράλια και ορεία κρύσταλλο. 18ος αι.

Κανάτι με πράσινη εφυάλωση και εγχάρακτο διάκοσμο, που συνεχίζει την παράδοση της βυζαντινής κεραμικής, και εικονίζει αφαιρετικά ένα γυναικείο χορό. 17ος αι.

Κασέλα από τη Μυτιλήνη με τη ζωγραφική παράσταση ενός ζευγαριού μέσα σε κήπο. 18ος αι.

Η περίφημη «Γολέττα» ένα από τα σημαντικότερα και πιο παλιά κεντήματα της Σκύρου. 18ος αι.

Λεπτομέρεια από τον εσωτερικό διάκοσμο ενός αρχοντικού της Σιάτιστας του 18ου αι. (Δωρεά Δημητρίου και Λέοντα Μελά).

Συνέχεια από την 11η σελίδα

νει η παρουσία ενός ξυλόγλυπτου αργαλειού από την Κρήτη του 18ου αι., ενώ ίδιας προελεύσεως είναι και ένα σπάνιο ολοκέντητο κλινοσκέπασμα με πολύχρωμα μοτίβα.

Κεντήματα

Η συλλογή κεντημάτων του 17ου-18ου αιώνα, είναι πλούσια σε λαμπρά κομμάτια που προέρχονται από όλες σχεδόν τις ελληνικές περιοχές, και είχαν για προορισμό τους το στολισμό του σπιτιού αφενός και της ενδυμασίας αφετέρου. Καλύμματα, γύροι κρεβατιού, μαξιλάρια και πετσέτες κεντημένα με πολύχρωμες κλωστές και μια πλούσια θεματική ποικιλία: η πομπή του γάμου, σκηνές κυνηγιού, ναυτικά μοτίβα, φυτικές συνθέσεις, στοιχεία μυθικά. Η ίδια ποικιλία παρατηρείται και στην τεχνική. Στην ενότητα της Δωδεκανήσου κυριαρχεί η ανασύνθεση ενός εσωτερικού ροδίτικου δωματίου με το νυφικό σπερβέρι κεντημένο τον 18ο αι., ένα από τα καλύτερα διατηρημένα παραδείγματα του είδους.

Εξαιρετικά πλούσια είναι η συλλογή των κεντημάτων της Ηπείρου, καθώς και τα εφάμιλλα κομμάτια από τα Ιόνια νησιά, τα κλινοσκέπασμα από τη Μικρά Ασία, τα κεντήματα της Κύπρου, του Βορείου Αιγαίου και ιδιαίτερα της Σκύρου που ξεχωρίζουν για την ποιότητα, την τεχνική και τα φωτεινά τους χρώματα.

Ενδυμασίες

Η «χαρτογράφηση» του ελληνικού χώρου με τις ενδυμασίες, αστικές και χωρικές, κυρίως γυναικείες, αλλά και ανδρικές και παιδικές, είναι από τις πληρέστερες, θεαματικές και πολυτελείς συλλογές, και μαγεύουν με τα ενδυματολογικά εξαρτήματα και στοιχεία τους. Η χρωματική ποικιλία και η φαντασία στα διακοσμητικά θέματα συμπληρώνονται από τη μεγαλύτερη παρουσία του κοσμηματος που η ποιότητα και ο όγκος του αντανακλούν την οικονομική κατάσταση της νύφης.

Τα πιο παλιά δείγματα προέρχονται από την καλλιτεχνική παραγωγή των ελληνικών νησιών: πουκάμισα της Καρπάθου με αυστηρό ανάγλυφο δίχρωμο κέντημα του 17ου αι., το

Επίσημη αίθουσα υποδοχής από αρχοντικό της Κοζάνης. Λαμπρό δείγμα της ελληνικής ξυλόγλυπτικής του 18ου αι. Δωρεά Ελένης Σταθάτου.

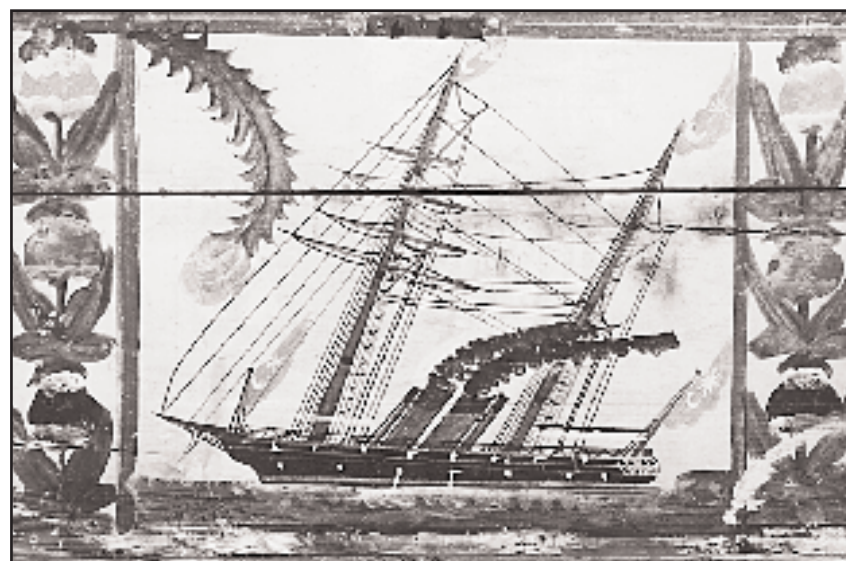
πολύπτυχο κεντητό φουστάνι της Κρήτης του 17ου αι., ένα κομμάτι από ανάγλυφο κέντημα με τη μορφή βρακοφόρου λυράρη.

Μια ακόμη σημαντική κατηγορία ενδυμασιών είναι εκείνες που ανήκουν σε επώνυμα πρόσωπα της ελληνικής ιστορίας, του 19ου αι. Επίσημες ανδρικές φορεσιές της Οθωνικής Αυλής (1832-1862), που συμπληρώθηκαν πρόσφατα με τμήματα από ενδυμασίες του Οθωνα και της Αμαλίας, αγορασμένα από τον οίκο δημοπρασίας Christie's, αστικά φορέματα της ίδιας εποχής όπως η ενδυμασία της Γεωργίτσας Πετμεζά, κόρης του Γενναίου Κολοκοτρώνη. Η ενδυματολογική εικόνα κλείνει με τα

επίσημα ενδύματα της Αυλής του Γεωργίου του Α' (1864-1913).

Κοσμήματα

Στη διαδρομή αυτή η πλούσια και σημαντική συλλογή νεοελληνικών κοσμημάτων, προσφέρει στον επισκέπτη μια ολοκληρωμένη εικόνα της άνθησης και της σημασίας που είχε η χρυσοχοΐα και η αργυροχοΐα αυτούς τους αιώνες σ' όλο τον ελληνικό χώρο. Ελκυστικά σύνολα από τη Βόρεια και την Κεντρική Ελλάδα γοητεύουν με την πολυχρωμία των σμάλτων τους, όπως και κοσμήματα από τα Δωδεκάνησα και τις Κυκλάδες διακοσμημένα με τη λεπτή συρματερή τεχνική και τα μικρά μαργαριτάρια. Ξεχωρίζουν οι τρικάρταρες καραβέλες από τη Σίφνο και την Πάτμο του 17ου αιώνα, καθώς και τα μακριά κρεμαστά σκουλαρίκια από την Κω, τα «πρεπενδουλία». Πρόσφατες αγορές, όπως ένα χρυσό περιδέραιο από την Πάτμο του 19ου αιώνα και άλλο ένα από τη Σίφνο, καθώς και μια δωρεά με δυο σπάνια δωδεκανησιακά σκουλαρίκια, πλουτίζουν την ενότητα των κοσμημάτων. Πολύτιμες προσφορές αποτελούν τα κοσμήματα της οικογένειας Δεκόζη-Βούρου που παρέχουν και κάποιες ιστορικές μαρτυρίες σχετικά με την κοινωνική ζωή της Αθήνας στα τέλη του 19ου αι. Σήμερα, οι μουσειακές συλλογές πλουτίζονται με αντικείμενα όχι μόνο των αρχών του 20ου αιώνα αλλά και πιο πρόσφατων χρόνων, μαρτυρίες μιας εποχής που χάνεται σιγά-σιγά καθώς βαδίζουμε προς την αυγή του 21ου αι.

Καπάκι κασέλας ζωγραφιστής από τη Σάμο με παράσταση ελληνικού ατμόπλοιου που φέρει τουρκική σημαία. Τέλος 19ου αι.

Εκδόσεις του Μουσείου

Σημαντικές είναι οι εκδόσεις του Μουσείου Μπενάκη. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις εξής:

● **«Λεύκωμα Εθνικών Ενδυμασιών»**, τόμοι δύο με 112 έγχρωμους πίνακες του Ν. Sperling και επεξηγηματικά κείμενα της **Αγγελικής Χατζημιχάλη**, Αθήνα 1948-1954 (ελληνικά, αγγλικά, γαλλικά).

● **Α. Παπαγεωργίου, Ντούλας Μουρίζη**, «Βυζαντινές Εικόνες Κύπρου». Κατάλογος εκθέσεως, Αθήνα, 1976 (ελληνικά, αγγλικά).

● **Lila Marangou**, «Bone Carvings from Egypt in the Benaki Museum», Tubingen, 1976.

● **Chr. W. Clairmont**, «Catalogue of Ancient and Islamic Glass», Athens, 1977.

● **Αγγελικής Χατζημιχάλη**, «Η Ελληνική Λαϊκή Φορεσιά», τόμος I, Αθήνα, 1978, τόμος II, Αθήνα, 2983 (ελληνικά, αγγλικά).

● **Χρ. Ντούμα - Αίλας Μαργακού**, «Αρχαία Ελληνική Τέχνη», Συλλογή Ν. Π. Γουλανδρή, Κατάλογος εκθέσεως, Αθήνα, 1978 (ελληνικά, αγγλικά).

● **Α. Δεληβορριά**, «Ελληνικά Παραδοσιακά Κοσμήματα», Αθήνα, 1980 (ελληνικά, αγγλικά).

● **Helen Philon**, «Early Islamic Ceramics: Ninth to late twelfth centuries», London, 1980.

● **Ελένης Πολυχρονιάδη**, «Ελληνικά Κεντήματα», Αθήνα, 1980 (ελληνικά, αγγλικά).

● **Αγγελος Δεληβορριάς**, «Οδηγός του Μουσείου Μπενάκη», Αθήνα, 1980.

● **Νανώ Χατζηδάκη**, «Εικόνες της Κρητικής Σχολής (15ος - 16ος αι.)», Αθήνα 1983.

● **Φανή - Μαρία Τσιγκάκου**, «Thomas Hope (1769 - 1831) Εικόνες από την Ελλάδα του 18ου αιώνα», Αθήνα 1985 (αγγλικά, ελληνικά).

● Αθήνα 1839 - 1900, «Φωτογραφικές μαρτυρίες», Κατάλογος έκθεσης, Αθήνα, 1985.

● **Πίτσα Τσάκωνα**, «Παλαιά έντυπα της βιβλιοθήκης του Μουσείου Μπενάκη», Αθήνα, 1985.

● «Δυτική εκκλησιαστική τέχνη από τον θησαυρό του Καθεδρικού Ναού του Αγίου Νικολάου του Fribourg», Κατάλογος έκθεσης, Αθήνα, 1986.

● «Greece and the Sea», Athens, 1987, Κατάλογος έκθεσης (αγγλικά, ολλανδικά).

● **Κάτε Συνοδινού**, «Ευρωπαϊκά κοσμήματα του 19ου αιώνα», Αθήνα, 1990 (ελληνικά, αγγλικά).

● **Ευρυδίκη Λάππα - Ζίζηκα, Ματούλα Ρίζου - Κουρουπού**, «Κατάλογος Ελληνικών Χειρογράφων του Μουσείου Μπενάκη (10ος - 16ος αι.)», Αθήνα, 1991.

● **Φανή - Μαρία Τσιγκάκου**, «Με τα μάτια των ρομαντικών, έργα ευρωπαϊκής ζωγραφικής του 19ου αιώνα από το μουσείο Μπενάκη», Αθήνα, 1993.

● **Σεμέλη Πιγγιάτογλου**, «Η Κοροπλαστική της Αιγύπτου κατά τους ελληνιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους», Αθήνα, 1993.

Αποψη της Αθήνας από τον Ιλισσό, το 1833. Υδατογραφία του Γερμανού ζωγράφου J. M. Wittmer.

Ζωγραφική και χαρακτική

Το οπτικό πανόραμα του νεώτερου Ελληνισμού μέσα από έξι χιλιάδες έργα

Της **Φάνης-Μαρίας Τσιγκάκου**

Υπεύθυνη του Τμήματος Ζωγραφικής Σχεδίων και Χαρακτιών.

ΤΟΝ ΠΥΡΗΝΑ του Τμήματος αποτελούν έργα από την προσωπική συλλογή του Αντωνίου Μπενάκη, ενώ ο κορμός συγκροτήθηκε κατά μέγα μέρος από τη δωρεά του Δαμιανού Κυριαζή

(1953) και εμπλουτίστηκε με δωρεές και κληροδοτήματα πολλών άλλων φίλων του Μουσείου. Περιλαμβάνει συνολικά 6.000 περίπου έργα ζωγραφικής και χαρακτικής Ευρωπαίων –κυρίως– καλλιτεχνών από τον 17ο ως τον 19ο αι. και ελάχιστα του 20ού αι., καθώς και έργα Ελλήνων ζωγράφων του 19ου και 20ού αι. Το ενδιαφέρον

του Τμήματος επικεντρώνεται θεματικά στον ελληνικό χώρο. Συγκεκριμένα η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει έργα ζωγραφικής και χαρακτικής, φιλοτεχνημένα από καλλιτέχνες που είτε επισκέφθηκαν ελληνικές περιοχές είτε εμπνεύστηκαν από την ελληνική ιστορία και παράδοση... Εδώ τα θέματα είναι τοπία, απόψεις, μνημεία αρ-

χαία και νεώτερα. Προσωπογραφίες, ιστορικές παραστάσεις (με έμφαση σε σκηνές φιλελληνικού περιεχομένου), ηθογραφικές σκηνές και ενδυμασίες.

Χαρακτικά

Στην ενότητα των Χαρακτιών ανήκουν δύο πρόσθετες θεματικές

Ελληνες πρόσφυγες. Ελαιογραφία του Αγγλου ζωγράφου Sir Charles L. Eastlake.

Ζευγάρι Ελλήνων. Ελαιογραφία του Αγγλου ζωγράφου John Linton. Μέσα 19ου αι.

κατηγορίες: Γελοιογραφίες εποχής 19ου αι. και Χάρτες, που καλύπτουν μια συνεχή χρονική περίοδο από τον 15ο έως τον 19ο αι. Εδώ θα πρέπει να αναφερθούν ορισμένα εξαιρετικά χειρόγραφα δείγματα της συλλογής, όπως οι δύο χειρόγραφοι Πορτολάνοι 16ου αι., ο ένας μοναδικό δείγμα χάρτη αρχών του αιώνα με αναγραφές ελληνικών τοπωνυμίων, ο άλλος του Σιδέρη ή Καλλαποδά καθώς και ένας χειρόγραφος Ατλαντας Κρήτης του Laurentius Longus, με χρονολογία 1646.

Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του θεματικού περιεχομένου κατατάσσει τη Συλλογή αυτή σε μια εξαιρετικής σημασίας αρχειακή μονάδα εικαστικών πληροφοριών, σχετικών με τον ελλαδικό χώρο κατά την περίοδο της Λατινοκρατίας και Τουρκοκρατίας. Το σύνολο του υλικού έχει χαρακτηριστεί ως ένα οπτικό πανόραμα του νεότερου Ελληνισμού.

Καλλιτέχνες

Από καλλιτεχνική άποψη το υλικό της συλλογής είναι ποιοτικά άριστο: ο δείκτης αποτίμησής του εστιάζεται –συνήθως– στο βαθμό αξιοπιστίας που διαθέτει, δεδομένου ότι το μεγαλύτερο ποσοστό του αποτελούν επιτόπιες παραστάσεις φιλοτεχνημένες από ζωγράφους –περιηγητές. Ωστόσο, θα ήταν άδικο να μην εξαρθεί η σημασία της Συλλογής και για την Ιστορία της Τέχνης, δεδομένου ότι ανάμεσα στο πλήθος των 700 περίπου καλλιτεχνών που υπογράφουν τα έργα, συγκαταλέγονται προικισμένοι σχεδιαστές, τους οποίους τα τεχνολογικά λεξικά αγνοούν παντελώς.

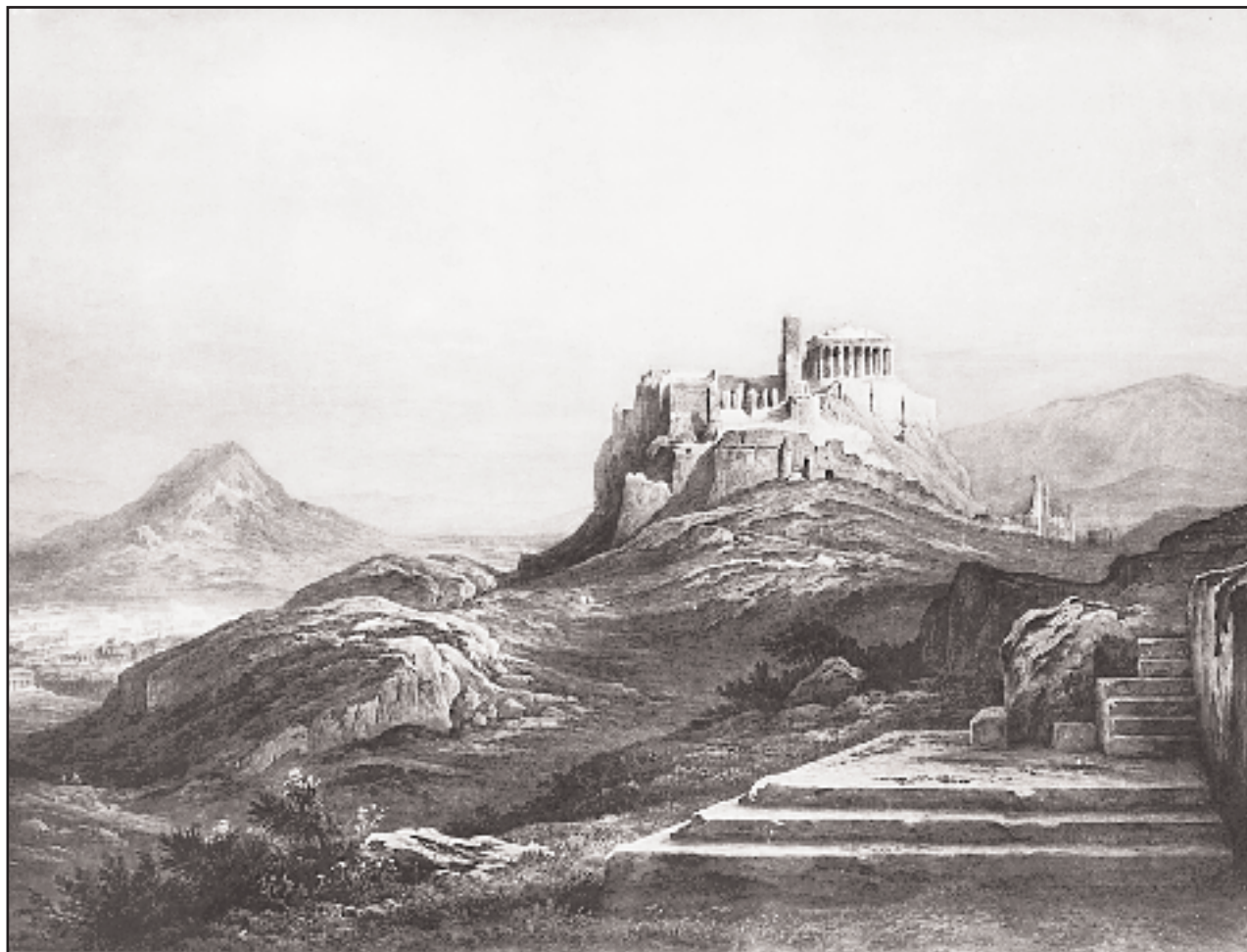
Από την άλλη πλευρά στο ευρητήριο των καλλιτεχνών εντοπίζονται μεγάλα ονόματα Ευρωπαίων εκπροσώπων του ρομαντικού, κυρίως, κινήματος, όπως ο R. P. Bonington, Ary Scheffer, Carle Vernet, Albert Riegel, A. M. Colin, Sir Charles L. Eastlake, H. W. Williams, W. J. Muller. Επίσης, βρίσκει κανείς και περισσότερο ολοκληρωμένες σειρές έργων όπως οι υδατογραφίες του E. Lear, του J. Cartwright καθώς και η μοναδική στον κόσμο πλήρης σειρά των ελληνικών σχεδίων του Thomas Hope.

Στην ενότητα των Ελλήνων καλλιτεχνών συμπεριλαμβάνονται έργα ζωγράφων που χάραξαν την πορεία της νεοελληνικής ζωγραφικής, όπως οι Νικόλαος Καντούνης, Θεόδωρος Βρυζάκης, Φίλιππος Μαργαρίτης και οι πλούσιες σειρές σχεδίων των Νικολάου Γύζη και Νικηφόρου Λύτρα. Εξαιρετικής σημασίας για την τεχνολογία της μεταβυζαντινής ζωγραφικής είναι η συλλογή των Ανθιβόλων.

Ερευνα

Η συγκρότηση του τμήματος –το οποίο δημιουργήθηκε με στόχο να υπηρετεί τα εκθεσιακά και τα γενικότερα προγράμματα του Μουσείου καθώς και τις απαιτήσεις των ερευνητών– αποβλέπει στη διασφάλιση των έργων, παράλληλα με την αξιοποίησή τους από την έρευνα. Κύριος στόχος είναι η επεξεργασία του υλικού έτσι ώστε να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις για μια ουσιαστικότερη επιστημονική του εκμετάλλευση.

Εκτός από την τρέχουσα συμμετοχή στις μουσειακές εκδηλώσεις, ή σε εκθεσιακά και ερευνητικά προγράμματα άλλων Ιδρυμάτων, εικονογρα-

Η Ακρόπολη από την Πνύκα, το 1863. Υδατογραφία του Γερμανού ζωγράφου Rudolph Muller.

Το Μνημείο του Φιλοπάπου γύρω στα 1790. Υδατογραφία του Γάλλου ζωγράφου Louis Francois Cassas.

φημένες εκδόσεις και τηλεταινίες έρευνας το Τμήμα παρέχει πληροφορίες γύρω από ποικίλα τεχνολογικά θέματα.

Περιορισμένες ενότητες του υλι-

κού έχουν δημοσιευθεί κατά καιρούς σε σχετικά συγγράμματα, διδακτορικές διατριβές και επιστημονικούς καταλόγους Εκθέσεων.

Ωστόσο, έχει ήδη προγραμματιστεί

η έκδοση ενός Σχολιασμένου Καταλόγου προκειμένου να προβληθεί το υλικό, το οποίο είναι –στο σύνολό του– ανεκτίμητο για τους μελετητές της ελληνικής τέχνης και ιστορίας.

Ιστορικά αρχεία

Η πορεία του έθνους τους δύο τελευταίους αιώνες

Της **Βαλεντίνης Τσελίκας**

Υπεύθυνη του Τμήματος Ιστορικών Αρχείων

ΤΟ ΤΜΗΜΑ των Ιστορικών Αρχείων συμπληρώνει τις συλλογές των ιστορικών κειμηλίων με 550 αρχειακές μονάδες, εκ των οποίων το μεγαλύτερο μέρος καλύπτει τους δύο τελευταίους αιώνες της ελληνικής ιστορίας.

Την εποποιία του 1821 εικονογραφούν κυρίως αντιπροσωπευτικά έργα τέχνης με σκηνές από τον Αγώνα, καθώς και ένα πλούσιο υλικό από προσωπικά αντικείμενα και όπλα του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, του Οδυσσέα Ανδρούτσου, του Αλεξάνδρου Υψηλάντη, του Μάρκου Μπότσαρη, του Γεωργίου Καραϊσκάκη, του Δημητρίου Πλαπούτα, του Ανδρέα Μιαούλη, του Κωνσταντίνου Κανάρη, της Λασκαρίνας Μπουμπουλίνας, του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, και πολλών άλλων πρωταγωνιστών της Επανάστασης. Ακόμα, αναμνηστικά ιεραρχών που απαγχονίστηκαν από τους Τούρκους, όπως οι Γρηγόριος Ε΄, Κύριλλος Αδριανουπόλεως και Κύπριος Κυπριανός, καθώς και από τον Λόρδο Βύρωνα, το Φιλελληνικό Κίνημα και τον Διονύσιο Σολωμό.

Αντίστοιχα, τα αυτοτελή αρχεία είναι αρκετά και πολύ σημαντικά. Εξέχουσα θέση κατέχει το αρχείο του «Αγώνα», συνακολουθούμενο από τα αρχεία Γ. Καραϊσκάκη, οικογενείας Λόντου, Σούτσου-Καρατζά, Αλεξάνδρου και Νικολάου Μαυροκορδάτου, Συλλογή Πετρακάκου, Φιλελλήνων κ.ά.

Ενθυμήματα

Με την προεργασία της Επανάστασης σχετίζονται έγγραφα και ενθυμήματα της Φιλομούσου και της Φιλικής Εταιρείας και με τα πρώτα της βήματα η χειρόγραφη προκήρυξη του Αλεξάνδρου Υψηλάντη από το στρατόπεδο Ιασιού στις 24 Φεβρουαρίου 1821 «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος», με την οποία καλούσε όλους τους Έλληνες σε γενικό ξεσηκωμό, καθώς και η περίφημη Πράξη της Συνέλευσης των Καλτεζών (26 Μαΐου 1821).

Τα τελευταία χρόνια της Επανάστασης σηματοδοτούνται από την έλευση του Καποδίστρια στον οποίο οφείλεται η εδραίωση της ανεξαρτησίας με τη Συνθήκη της Αδριανουπόλεως το 1829 και την αναγνώριση του ελληνικού κράτους με το Πρω-

τόκολλο του Λονδίνου το 1830. Από τα έγγραφα των αρχείων αντλούνται πολύτιμες πληροφορίες για την προσπάθεια της διοικητικής ανασυγκρότησης του κράτους, η οποία ανακόπηκε με τη δολοφονία του στο Ναύπλιο στις 27 Σεπτεμβρίου 1831.

Η περίοδος της μοναρχίας του Οθωνα (1833-1843) διακόπτεται από την επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου για την παραχώρηση Συντάγματος, της οποίας πρωτοστάτησε ο Δημήτριος Καλλέργης. Το προσωπικό του αρχείο, καθώς και η Συλλογή Βλαχογιάννη παρέχουν πολλές σημαντικές πληροφορίες.

Γεγονότα

Μερικά από τα σημαντικά γεγονότα που σηματοδοτούν την περίοδο της βασιλείας του Γεωργίου Α΄ είναι η ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα το 1864, οι επαναστάσεις της Κρήτης του 1866 και 1878, ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, ο Μακεδονικός Αγώνας το 1904 και οι Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912-1913. Μάρτυρες των γεγονότων αυτών τα αναμνηστικά από την ενθρόνιση του Γεωργίου Α΄, το ψήφισμα της Βουλής της Επτανήσου και το Σύνταγμα του 1864.

Το κρητικό ζήτημα σε όλες του τις φάσεις καλύπτεται από τα αρχεία της Προσωρινής Διοίκησης Κρήτης, του Τιμολέοντος Βάσσου, του Πρίγκιπος Γεωργίου και του Κλέαρχου Μαρκαντωνάκη για την επανάσταση του Θερίσσου (1905).

Η ιστορική περίοδος του πρώτου τετάρτου του 20ού αιώνα είναι άμεσα συνδεδεμένη με την πολιτική παρουσία του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Η πολυκύμαντη δράση του, η διπλωματική του δραστηριότητα για την τύχη του Ελληνισμού μετά τη μικρασιατική καταστροφή, καθώς και οι προσπάθειές του για την οικονομική, στρατιωτική και διοικητική αναδιοργάνωση της χώρας διαγράφονται μέσα από το πλήθος των γραπτών του κειμένων, την τεράστια αλληλογραφία και τα δημόσια έγγραφα που περιέχονται τόσο στο προσωπικό του αρχείο όσο και στα αρχεία των συνεργατών του, πολιτικών της εποχής, Π. Δαγκλή, Α. Ρωμάνου, Γ. Βεντήρη και Ν. Πλαστήρα.

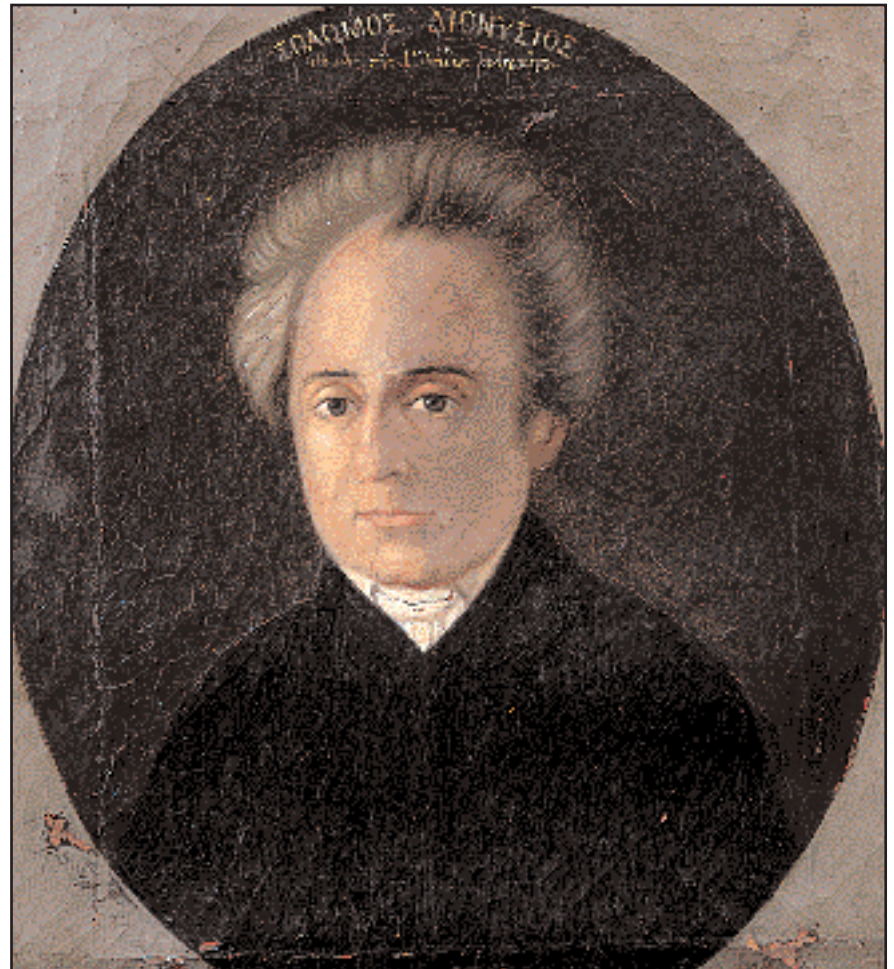
Η συνοπτική αυτή απαρίθμηση δεν αποτελεί παρά ελάχιστο δείγμα των θησαυρών του Μουσείου.

Ο Ορκος στην Αγία Λαύρα. Ελαιογραφία του Θεόδωρου Βρυζάκη.

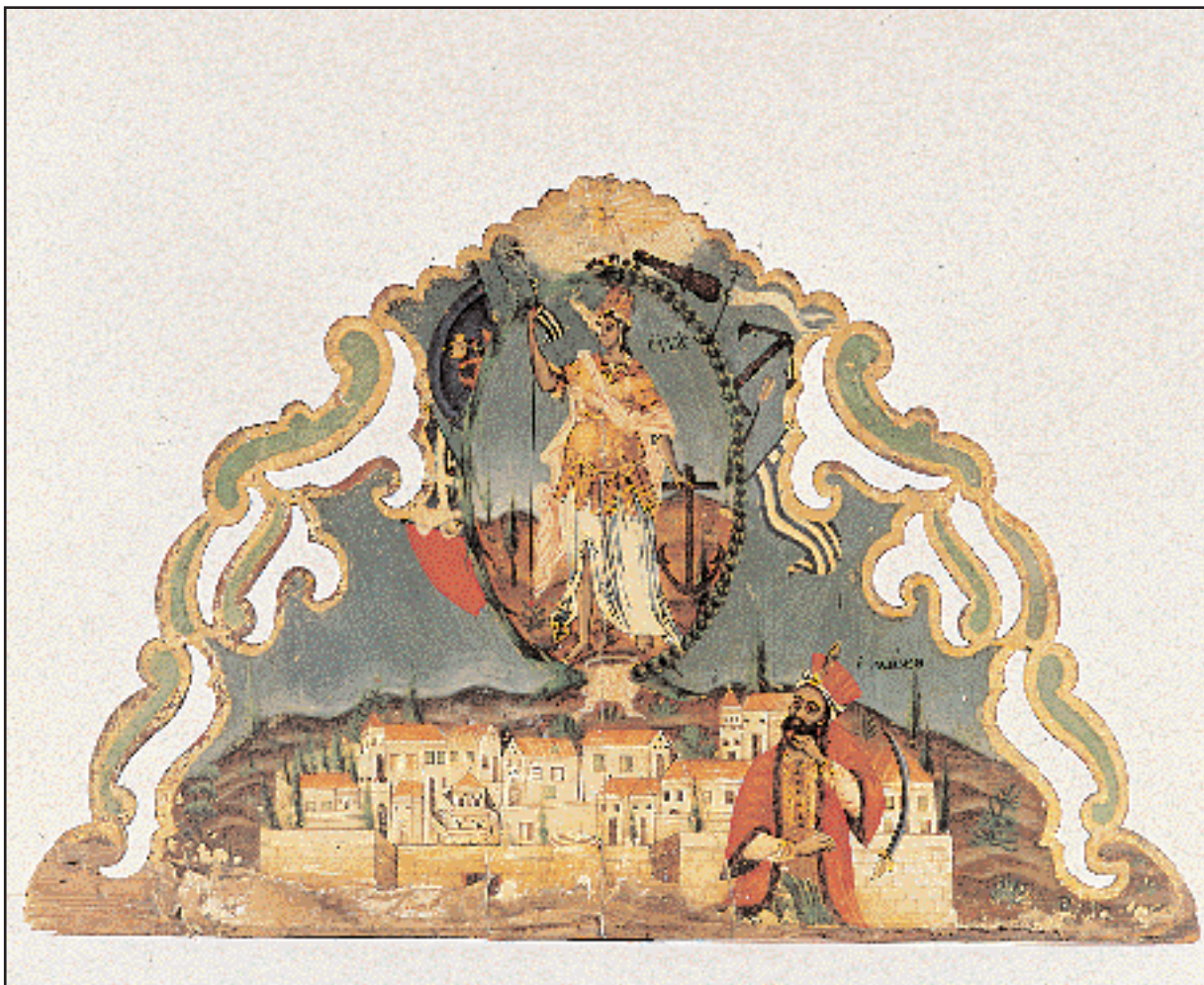
Ο Βενιζέλος με φουστανέλα και τουφέκι στους Βαλκανικούς Πολέμους. Λαϊκή ελαιογραφία. Δωρεά Σοφίας Ελ. Βενιζέλου.

Ένα από τα λίγα πορτρέτα του Διονυσίου Σολωμού που έχουν σωθεί. Ελαιογραφία αγνώστου. Δωρεά Τζούλιας Ανδρειάδου στη μνήμη Γιώργου και Κοραλλίας Θεοτοκά.

Η μάχη του Καρπενησίου και ο θάνατος του Μάρκου Μπότσαρη στα 1823. Υδατογραφία του Παναγιώτη Ζωγράφου από το χαμένο λεύκωμα του Μακρυγιάννη.

Η Αναγέννηση της Ελλάδος. Η Κωνσταντινούπολη και ο Μωάμεθ εμβρόντητος να παρακολουθεί. Λαϊκή αυγοτέμπερα.

Φωτογραφικό αρχείο

Χιλιάδες φωτογραφίες παρέχουν ανεκτίμητες πληροφορίες για την ιστορία του τόπου μας

Της **Φανής Κωνσταντινίου**

Υπεύθυνης Φωτογραφικού Αρχείου

Η ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ, μορφή τέχνης για αρκετά χρόνια αμφισβητούμενη, καταξιώθηκε αμέσως και ανεπιφύλακτα ως μέσο ακριβούς τεκμηρίωσης, χάρη στην αδιάφευστη ακρίβεια της περιγραφής της.

Ιδιαίτερα για την ιστορία του πολιτισμού, η συγκέντρωση και ταξινόμηση του φωτογραφικού υλικού μπορεί να αποτελέσει έναν ανεκτίμητο θησαυρό πληροφοριών. Στον τόπο μας, όπου πολυάριθμα μνημεία βρίσκονται εκτεθειμένα στη φθορά του χρόνου και της ανθρωπίνης επέμβασης, παραδοσιακοί οικισμοί κακοποιούνται και οι εκδηλώσεις της ζωής αλλοτριώνονται, η λειτουργία φωτογραφικών αρχείων θα έπρεπε να είχε ήδη απασχολήσει σοβαρά κρατικούς φορείς και ιδρύματα.

Ακόμα και σήμερα, διάσπαρτο φωτογραφικό υλικό διαβρώνεται σε υγρά υπόγεια ή πετιέται από άγνοια, με αποτέλεσμα να χάνονται εύγλωττες μαρτυρίες του παρελθόντος.

Η συνειδητοποίηση της επιτακτικής ανάγκης για τη συγκέντρωση, καταγραφή και ταξινόμηση του φωτογραφικού υλικού, που αφορά στον πολιτισμό της χώρας μας, επέβαλε το 1973 την ίδρυση του Φωτογραφικού Αρχείου του Μουσείου Μπενάκη, με το στόχο να καλύψει τη Βυζαντινή, Μεταβυζαντινή και Νεώτερη περίοδο –αντικείμενα και μνημεία τέχνης εντός και εκτός του ελλαδικού χώρου, οικισμούς και καθημερινή ζωή, όπως εκδηλωνόταν έως τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (ήθη,

Σαρακατσάνες Αττικής με υπαίθριο αργαλειό, γύρω στα 1928. Φωτογράφος: Νίκος Ζωγράφος, χαρτί βρωμιούχου αργύρου. Δωρεά Ελένης Ευκλείδη.

έθιμα, καλλιέργειες, επαγγέλματα).

46.000 φωτογραφίες

Στο Φωτογραφικό Αρχείο, βρίσκονται σήμερα κατατεθειμένες 46.000

Μυστράς. Το Αφεντικό, γύρω στα 1950. Φωτογράφος: Βούλα Παπαϊωάννου, χαρτί βρωμιούχου αργύρου.

φωτογραφίες και 63.000 αρνητικά, υλικό προσιτό σε κάθε ενδιαφερόμενο που επιθυμεί να αντλήσει πληροφορίες. Οι φωτογραφίες, ταξινομημένες με τρόπο που διευκολύνει τη μελέτη τους, τοποθετούνται σε καρτέλες, όπου αναγράφονται τα στοιχεία ταυτότητάς τους (θέμα, τόπος, χρονολογία λήψης, όνομα φωτογράφου) και φυλάσσονται μέσα σε φακέλους κατά τοπογραφική ή θεματική σειρά. Ο μελετητής μπορεί χωρίς δυσκολία να επιλέξει και να «απλώσει» μπροστά του τα φωτογραφικά θέματα ώστε να έχει πλήρη εποπτεία του αντικειμένου της έρευνάς του, να παραβάλει προγενέστερες ή μεταγενέστερες συγγενικές μορφές, να προμηθευτεί το υλικό που χρειάζεται και να ζητήσει την άδεια της δημοσίευσής του.

Τα θέματα που αποτελούν τον κορμό του Αρχείου, προέρχονται από μεγάλες ή μικρότερες φωτογραφικές συλλογές, οι οποίες δωρήθηκαν ή αγοράστηκαν από το Μουσείο, αλλά και από ανταλλαγές με φωτογραφικό υλικό άλλων ιδρυμάτων και ιδιωτών.

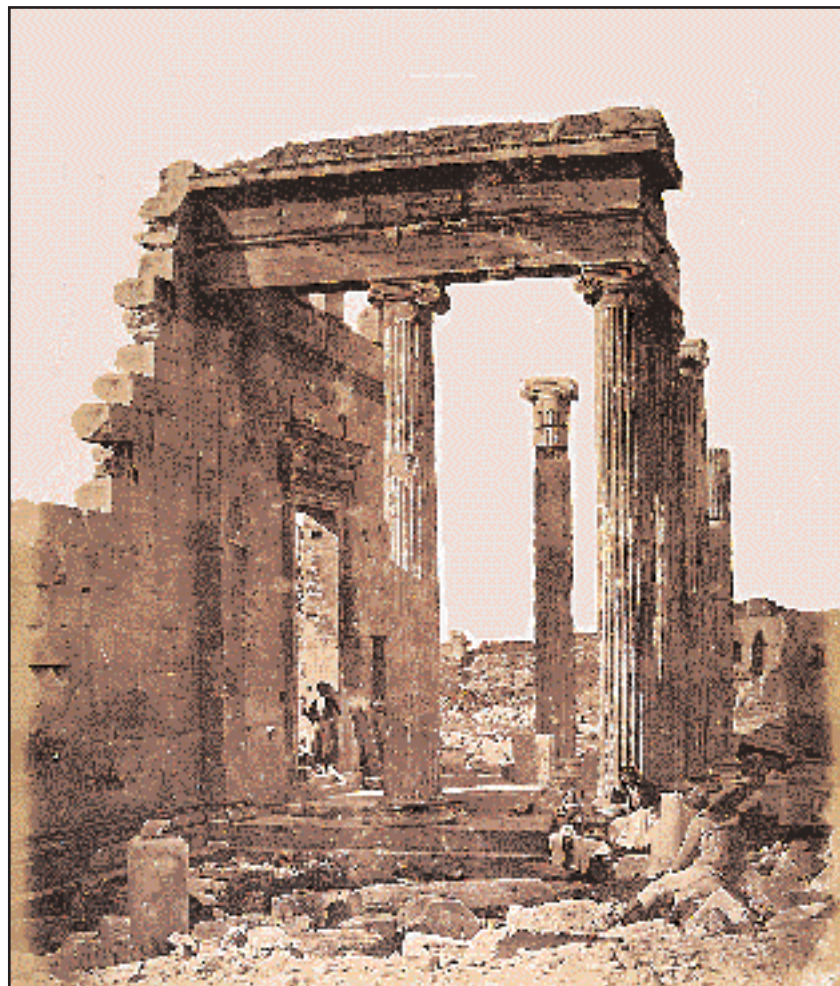
Εκτός από το έργο της γνωστής

φωτογράφου Nelly's, που αποτυπώνει μέσα από ποικιλία θεμάτων την Ελλάδα του Μεσοπολέμου, και της Βούλας Παπαϊωάννου, που ζωντανεύει με κοινωνική ευαισθησία την ταραγμένη περίοδο 1940-1955, οι υπόλοιπες συλλογές, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον η κάθε μία, ανιχνεύουν την Ελλάδα από τα Βυζαντινά έως τα νεώτερα χρόνια: του φωτογράφου Περικλή Παπαχατζιδάκη για τη μεγάλη της συμβολή στην έρευνα της βυζαντινής τέχνης· της Ρένας Ανδρεάδη για την καταγραφή ξεχασμένων μνημείων σε δυσπρόσιτες τοποθεσίες· της αρχιτέκτονος Μαρίας Ζαγορησίου για τη λεπτομερή αποτύπωση παραδοσιακών κτισμάτων και οικισμών· του φωτογράφου Νίκου Ρίζου για τη συνολική απόδοση της προτουριστικής ελληνικής υπαίθρου και τέλος της αείμνηστης συναδέλφου μας Λασκαρίνας Μπούρα, για την επιλεκτική συγκέντρωση θεμάτων βυζαντινής τέχνης από την Ελλάδα και το εξωτερικό.

Εχοντας την τύχη να αποκτήσει συλλογές, που πέρα από το θεματικό ενδιαφέρον είχαν να επιδείξουν και καλλιτεχνική αξία, το Φωτογρα-

Αριστερά: Ο αθλητής Καραπάτης στην Ακρόπολη γύρω στα 1927. Φωτογραφία Nelly's (Ελλη Σεραιδάρη), επεξεργασία Bromoil. (Εξώφυλλο από τον κατάλογο της έκθεσης «Das Land der Griechen mit der Seele Suchen», Κολωνία 1990). Δεξιά: Η βορεινή πύλη του Ερεχθείου, γύρω στα 1850-1855. Φωτογράφος: James Robertson, αλατούχο χαρτί. Δωρεά Ρένας Ανδρεάδη.

φικό Αρχείο ήταν φυσικό να αναπροσδιορίσει κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του τους στόχους και τις προοπτικές του.

Στις περιπτώσεις αυτές, η θεματική καταγραφή δεν αρκούσε. Επιβαλλόταν αισθητική προσέγγιση, ένταξη σε φωτογραφικά ρεύματα, ταύτιση φωτογράφου, χρονολόγηση. Το Τμήμα, εξ άλλου, δεν θα έπρεπε να μείνει αμέτοχο στο έντονο ενδιαφέρον που αναπτύχθηκε διεθνώς τα τελευταία χρόνια, γύρω από την καταξιωμένη πλέον τέχνη της φωτογραφίας.

Ιστορία

Στα ερευνητικά πεδία του Αρχείου συγκαταριθμείται με ιδιαίτερη βαρύτητα σήμερα και η Ιστορία της ελληνικής φωτογραφίας, μέσα από την προβολή του σχεδόν ξεχασμένου έργου των Ελλήνων φωτογράφων. Για το σκοπό αυτό, δημιουργήθηκε μια μικρή αλλά αξιόλογη συλλογή πρωτότυπων φωτογραφιών, με θέματα από την Ελλάδα του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα, η οποία συνεχώς εμπλουτίζεται.

Η προσφορά του Φωτογραφικού Αρχείου επιβεβαιώνεται στην πράξη καθημερινά, από την αθρόα προσέλευση των μελετητών και την πολυμορφη αξιοποίηση του υλικού του. Ενδεικτικά, αναφέρουμε τη συμβολή του στην αποκατάσταση βυζαντινών μνημείων και παραδοσιακών ή νεοκλασικών αρχιτεκτονημάτων, τη διοργάνωση ή τη συμμετοχή σε εκθέσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό, την έκδοση επιστημονικών μελετών καταλόγων και φωτογραφικών λευκωμάτων.

Μελλοντικά, το Φωτογραφικό

Αρχείο φιλοδοξεί να αποκτήσει και άλλες αξιόλογες φωτογραφικές ενότητες που περικλείουν πολύτιμες μαρτυρίες για την ιστορία του τόπου μας, να προβεί στη δύσκολη και δαπανηρή συντήρηση του φωτογραφικού υλικού, καθώς και στη μηχανογράφηση των θεμάτων του.

Στη δύσκολη περίοδο που διανύει

το Μουσείο, μελετώνται οι προϋποθέσεις για να μεταστεγαστεί το Φωτογραφικό Αρχείο σε χώρους που θα εκπληρώνουν τις διεθνείς προδιαγραφές φύλαξης του φωτογραφικού υλικού, ώστε να ανταποκριθεί αρτιότερα στην πολύπλευρη πολιτιστική του αποστολή. Για να καρποφορήσει όμως η προσπάθεια αυτή

δεν αρκεί ένας μόνο φορέας. Χρειάζεται η ευρύτερη συμπαράσταση όσων μεριμνούν για τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης του τόπου μας.

Ευχαριστούμε το Μουσείο Μπενάκη για το φωτογραφικό υλικό του αφιερώματος.

Ο όρμος του Φαλήρου, γύρω στα 1890. Αποδίδεται στους φωτογράφους αδελφούς Κωνσταντίνο και Αριστείδη Ρωμαΐδη, χαρτί αλμπουμίνας. (Στη μέση η εξέδρα αποβιβάσεως. Δεξιά και αριστερά τα ανδρικά και γυναικεία λουτρά).

Της Πάρης Σπίνου

ΔΥΟ τροβαδούροι της ροκ συνεχίζουν τις μοναχικές διαδρομές τους στο χώρο της μουσικής, εκφράζοντας τις εσωτερικές τους ανησυχίες. Ο Κρις Ρία φαίνεται να ξέρει τι ζητάει

και πώς να το ανταποδώσει κατανοητά στο κοινό του. Αντίθετα, ο Μπίλι Τζόελ μάλλον έχει μεροδεντεί, χάνοντας τον προσανατολισμό του.

CRIS REA «Espresso Logic» (Warner). Την κιθάρα του και το ρυθμό της μπαλάντας καλά κρατεί ο Κρις Ρία. Χωρίς να αποκλείει εντελώς από τις επιλογές των προηγούμενων δίσκων του ο καλλιτέχνης που βρίσκεται εδώ και 15 χρόνια στο προσκήνιο, εμπλουτίζει πάλι τις μελωδίες του, προσκαλώντας τον ακροατή να ταξιδεύσει μαζί του στην Ιρλανδία, τη Βραζιλία, την Ιταλία. Η απλή και καθαρή ποπ-ροκ μουσική, οι σύντομες μελωδίες, τα επαναλαμβανόμενα μοτίβα, οι στίχοι από θέματα «έρωτα» αλλά και «καθημερινού αγώνα», οι ήχοι τόνοι συμβάλλουν στο σχηματισμό ενός συνόλου που αναδεικνύει την αυθεντικότητα του δημιουργού.

BILLY JOEL «River of dreams» (Sony). Ο καλλιτέχνης: ένας άνθρωπος «σε διαρκή αναζήτηση και ψυχολογική αναστάτωση». Το άλμπουμ: ένας χείμαρρος σκέψεων και συναισθημάτων, καταστάσεων που πρέπει να διασχίσει κανείς για να αποκτήσει τη γνώση και την εμπειρία». Αυτή είναι η «επίσημη» άποψη.

Ποια είναι όμως η αλήθεια; Επιδιώκοντας ο Μπίλι Τζόελ την πολυπλοκή σύνθεση, έπεσε στην παγίδα της επιπλοκής. Το αποτέλεσμα, ένα δημιουργήμα εγκεφαλικής σύγχυσης,

χωρίς συνοχή και ταυτότητα, αντικατοπτρίζεται και στον νάιφ πίνακα της γυναίκας του Κρίστι Μπρίνκλεϊ, που εικονογραφεί το δίσκο. Ούτε η μελέτη της κλασικής μουσικής, ούτε η ανάμιξη στοιχείων ροκ, τζαζ και μπλουζ ούτε ο διαλογισμός καταφέρνουν να βγάλουν τον Τζόελ από το αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει τα τελευταία χρόνια. Τα τραγούδια του δεν έχουν την έμπνευση, την πνοή, την ένταση, των πρώτων του συνθέσεων οι οποίες μπορεί να ήταν πιο απλές, ωστόσο πιο ελκυστικά αυθόρμητες.

Σε στενό οικογενειακό κύκλο

Στην Πειραματική Σκηνή της «Τέχνης» στη Θεσσαλονίκη

Του Σπύρου Παγιατάκη

ΑΠΟ τον Οκτώβριο του 1979 έως τον Μάρτιο του 1993, η Πειραματική Σκηνή της «Τέχνης» ανέβασε τα παρακάτω τριάντα επτά έργα: ... »γράφει το οπισθόφυλλο του προγράμματος. Η λίστα που ακολουθεί είναι εντυπωσιακή όχι τόσο για την ποσότητα, όσο για ένα ρεπερτόριο το οποίο κινείται επικίνδυνα δίπλα στα τείχη ενός εγκεφαλικότατου γκέττο. Πίντερ, Μισίμα, Ρουζέβιτς, Ντίλαν Τόμας, Ρίτσος και Μπέργκμαν είναι ονόματα τα οποία, ως επί το πλείστον, δεν ελκύουν παρά μία πολύ ειδικευμένη μερίδα θεατών.

Υπάρχει, βέβαια, και ο Ξενόπουλος, ο Λόρκα, ο Μπρεχτ και ο Τσέχοφ –για ν' αναφερθώ στους «πιο ελαφρούς», αλλά το στίγμα έχει ήδη δοθεί: Εδώ έχουμε να κάνουμε με τις σοβαρότερες δυνατές προθέσεις όσον αφορά στην επιλογή των κειμένων. Βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μία δουλειά η οποία δεν θέλει να έχει καμιά σχέση με το ονομαζόμενο ελεύθερο, ή εμπορικό θέατρο. Με ιεραποστολικό ζήλο και με καλογερίστικο πείσμα δεκαπέντε χρόνια τώρα η Πειραματική αυτή σκηνή κατόρθωσε να αποκτήσει το κοινό της –κυρίως «υποψιασμένους» από τον πανεπιστημιακό χώρο– και να γίνει ένας στέρεος θεσμός στη Θεσσαλονίκη.

Στην ιδιαίτερα απαιτητική –προσφάτως– Θεσσαλονίκη, η οποία με τεράστια ικανοποίηση ανακαλύπτει πως της προσφέρονται –επιτέλους!– τα επιχειρήματα ώστε να νομοπάρει –δικαίως!– την επαρχιωτοποιημένη και διαρκώς υποβαθμιζόμενη Αθήνα, η «Τέχνη» με την Πειραματική της Σκηνή είναι ένα κερασάκι πάνω στην πολιτιστική ιδιαιτερότητα της «Συμπρωτεύουσας».

Φέτος το γκέττο άνοιξε τις πύλες του για να δεχθεί έναν ταξικό εχθρό. Τον Ανδρέα Βουτσινά. Ο διόλου καλογερίστικης ιδιοσυγκρασίας –όσον αφορά τουλάχιστον τις σκηνοθεσίες του– εμπορικότατος αυτός σκηνοθέτης μπήκε δίχως την παραμικρή ευλάβεια μέσα στον αποστειρωμένο ναό της «Τέχνης» κι ανέτρεψε ως διά μαγείας τον ακαδημαϊκό καθωσπρεπισμό και τους πειραματισμούς με ημερομηνία λήξεως το 1970, που συνάντησε μέσα στο θέατρο (300 θέσεις) «Αμαλία».

Σκηνοθετώντας ένα γαλλικό έργο που μιλάει για ένα πρόσφατο πένθος το οποίο κανένας από τους συγγενείς δεν παίρνει ιδιαίτερα τραγικά, το «Σε στενό οικογενειακό κύκλο» (ο γαλλικός τίτλος είναι επεξηγηματικότερος Conversations apres un enterrement) της 39χρονης Γιασμίν Ρεζά, ο Ανδρέας Βουτσινάς κατόρθωσε ένα τεράστιο επίτευγμα: κρα-

Οι Δημήτρης Ναζίρης, Μένη Κυριάκογλου, Εφη Σταμούλη και Πέτρος Ζηβανός σε σκηνή του έργου «Σε στενό οικογενειακό κύκλο» που παρουσιάζεται στην Πειραματική Σκηνή της «Τέχνης» στην Θεσσαλονίκη.

τήθηκε! Συγκρατήθηκε, αποδεικνύοντας έτσι πόσο ικανός δάσκαλος μπορεί να είναι και πόσο πλήρης ευαισθησιών σκηνοθέτης, όταν δεν παρασύρεται από τις εκρήξεις επιδειξιμανίας που τον κατατρύχουν και εκφράζονται τότε με σύννεφα στέρεου πάγου και πλημμυρίζουν τη σκηνή, και τότε με ζαλιστικά περιστρεφόμενα σκηνικά, με εμφανέστατο το στόχο να καπελώνει μονίμως ο σκηνοθέτης τον συγγραφέα.

Πάνω στην ωραία ζωντανά καθημερινή μετάφραση του Κωστή Σκαλιόρα, ο Α. Βουτσινάς δούλεψε σαν σε παρτιτούρα, χρωματίζοντας με αισθαντικότητα τα tempi σαν έμπειρος μαέστρος ο οποίος ξέρει πότε το moderato είναι εύλογα μετριοπαθές και πότε το adagio σημαίνει όχι απλώς αργά, αλλά ταυτόχρονα και με γενναία δόση πνευματικής υπέρβασης.

Τα μέλη της «ορχήστρας δωματίου» (της camerata όπως επιβάλλει ο τελευταίος ελληνικός νεολογισμός) μια ομάδα ηθοποιών με ωριμότητα και ομοιογένεια που η Αθήνα έχει να ζησει από τις –παλιές– καλές μέρες του Κ. Κουν. Ο Πέτρος Ζηβανός, ο Γιάννης Μόχλας, ο Δημήτρης Ναζίρης είναι μεν εγκεφαλικοί ηθοποιοί (αυτό γίνεται αντιληπτό και από τον ανύποπτο θεατή) αλλά σε τούτη δω την παράσταση η πνευματική τους αυτή ενασχόληση φτιάχνει επιτέλους λιαν ενδιαφέροντες σκηνικούς

χαρακτήρες. Εύγευστη –παρά το πολύ πιπέρι και τ' άφθονα μπαχαρικά που έπεσαν στην συνταγή– η Σεσίλ της Μένης Κυριάκογλου. Δίχως εύκολες γραφικότητες και γεμάτη χυμώδη εσωτερικό σπαραγμό η γεροντοκόρη της Κατερίνας Σιώρη. Αξιοπρεπέστατη αλλά δίχως δυνατότητες απογειώσης η –σχεδόν μόνιμη πρωταγωνίστρια της ομάδας– Εφη Σταμούλη.

Ενα καλοσχεδιασμένο, με εφευρετικές λύσεις για προβληματικές σκηνικές –όπως αυτό της Τίτι Κυριακίδου– δεν αρκεί από μόνο του. Δεν φτάνει αν δεν είναι από καλά έως άψογα (όπως στην περίπτωση μας) κατασκευασμένο. Μια εκτέλεση που την ανέλαβε ο Βασίλης Σακκής. Μπράβο του. Οπως επίσης δεν φτάνει αν δεν φωτιστεί και σωστά. Τον γεμάτο υποβολές φωτισμό τον υπογράφει εδώ ο Στράτος Κουτράκης. Και ένα καλό σκηνικό μπορεί συχνά να γίνει σμπαράλια από αταίριαστα κοστούμια. Εδώ δεν τα υπογράφει κανείς. Ήταν παρ' όλα αυτά καλαισθητά και υπογράμμιζαν χαρακτήρες, όχι τύπους.

Μια από τις καλύτερες δουλειές του συνήθως ενοχλητικά εξωστρεφή– Ανδρέα Βουτσινά και μια σηματοδοτική στροφή ενός –με τάσεις αιμομιξίας– θιάσου που μ' αυτή την παράσταση εμφανίζει τη διάθεση να γκρεμίσει ένα ντουβαράκι από το τείχος από το οποίο περικλείεται.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ

«Λουκίνο Βισκόντι, Σελίδες για έναν μεγάλο καλλιτέχνη», απόδοση Μιχάλης Α. Σταυρόπουλος, εκδόσεις «Οδός Πανός», Αθήνα 1993, σ.σ. 261.

Είκοσι οκτώ σκηνές από μια ζωή στην οποία πρωταγωνιστεί η τέχνη, είναι σκηνές από τη ζωή του Λουκίνο Βισκόντι, δούκα του Μοντρόνε, του οποίου το έργο σφραγίζει όχι μόνο

την ιστορία του ιταλικού κινηματογράφου αλλά και την ευρωπαϊκή τέχνη του 20ου αιώνα.

Καλλιόπης Στεριάδου «Η εξέλιξη των συνταγματικών ρυθμίσεων για θέματα ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα από το 1821 έως σήμερα», εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα - Κομοτηνή 1993, σ.σ. 314.

Η εξέλιξη του ελληνικού πανεπιστημίου και της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα σε όλες τις συνταγματικές περιόδους από το 1821 έως σήμερα και οι επιδράσεις που αυτό άσκησε στην ελληνική κοινωνία αποτελεί το θέμα της μελέτης, η οποία διατυπώνει επίσης προτάσεις για το πώς θα ήταν δυνατόν να βελτιωθεί η πανεπιστημιακή εκπαίδευση στο πλαίσιο του ισχύοντος συντάγματος.

«Σύγχρονη σουηδική ποίηση», είκοσι ποιητές του εικοστού αιώνα, επιλ.-μετ. Μαργαρίτα Μέλμπεργκ, εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα 1994, σ.σ. 249.

Ανθολογία της σύγχρονης σουηδικής ποίησης, το βιβλίο περιλαμβάνει χαρακτηριστικά δείγματα της ποιητικής παραγωγής είκοσι ποιητών του αιώνα μας αρχίζοντας από την Κάριν Μπόγιε. Πενήντα χρόνια από το θάνατο της τραγικής αυτής μορφής που έβαλε τέλος στη ζωή της τον Απρίλιο του 1941, η Κάριν Μπόγιε αποτελεί ένα είδος συμβολικής αφηρησίας για να γνωρίσουμε το έργο και άλλων ποιητών, οι οποίοι υπήρξαν φορείς και εκφραστές εμπειριών και βιωμάτων αποκλειστικά του 20ου αιώνα.

Παμ Σίλερ-Τζόαν Ροσάνο «Δημιουργική απασχόληση στο νηπιαγωγείο και στον παιδικό σταθμό», εικον. Καθλίν Κερ, εκδόσεις «Πατάκη», Αθήνα 1993, σ.σ. 384, τιμή 4.000 δρχ.

Οδηγός για το πρόγραμμα του νηπιαγωγείου και του παιδικού σταθμού, το βιβλίο αυτό περιέχει 500 δραστηριότητες σχεδιασμένες με τέτοιο τρόπο ώστε τα απαραίτητα υλικά να είναι διαθέσιμα στις περισσότερες σχολικές αίθουσες.

BIBΛIO

Ξένη λογοτεχνία

Επτά μυθιστορήματα που ξεχωρίζουν

Κάρλος Φουέντες «Η εκστρατεία», μετ. Γιάννης Σπανδωνής, εκδόσεις «Ωκεανίδα», Αθήνα 1993, σ.σ. 320.

Ο Μπαλτάσαρ Μπούστος είναι γιός ενός πλούσιου Αργεντινού γαιοκτήμονα, οπαδός του Ρουσσώ αλλά διχασμένη προσωπικότητα. Από τη μία φανατικός δημοκράτης, αφοσιωμένος στην επανάσταση και από την άλλη νέος ρομαντικός και ερωτευμένος. Όταν έτσι θα απαγάγει το μωρό της μαρκησίας ντε Κάμπρα, συζύγου του προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου, μια φευγαλέα ματιά στην ηρωίδα θα τον κάνει να την ερωτευτεί και θα τον στρώσει σε ένα βασανιστικό ταξίδι προκειμένου να επανορθώσει το κακό που έκαμε στην αγαπημένη του.

Francis Scott Fitzgerald «Ενα διαμάντι μεγάλο όσο το Ριτζ», μετ. Ελενα Σκαρπίδη, εκδόσεις «Γαβριηλίδης», Αθήνα 1993, σ.σ. 400.

Περιγράφοντας μια κοινωνία προνομίου και φιλήδονη ο Σκοτ Φιτζέραλντ μας μεταφέρει σε μια κοινωνία όπου πίσω από τη μουσική και τα γέλια, η αποτυχία, η απόγνωση και η τρέλα απειλούν τα πάντα. Είναι η νεολαία της εποχής του συγγραφέα, μια καινούργια γενιά που καθώς μεγαλώνει συνειδητοποιεί πως όλοι οι Θεοί είναι νεκροί, όλες οι μάχες έχουν ήδη δοθεί και πως η πίστη στον άνθρωπο είναι διασαλευμένη.

Πατρίκ Γκρενβίλ «Τα μαύρα φρούρια», Κώστας Κριτσίνης, εκδόσεις «Σ. Ι. Ζαχαρόπουλος», Αθήνα 1993, σ.σ. 367.

Σε μια απρόσωπη συνοικία του Παρισιού όπου τα κτίρια υψώνονται σε μαύρα φρούρια που θέλουν να παντρέψουν το χθόνιο με το ουράνιο, κινείται ένας ολόκληρος κόσμος: τραπεζίκοι, καλλιτέχνες, συμμορίες νεαρών, ένας κόσμος που ονειρεύεται και αγωνιά και αναζητεί απεγνωσμένα την ηδονή και την ευτυχία.

Σταντάλ «Η ηγουμένη του Κάστρο»,

Κλασικά και μη κείμενα αφιερωμένα στο φαγητό και τη γεύση περιλαμβάνει το τελευταίο τεύχος του περιοδικού «**Το δέντρο**»:

Φρανσουά Ραμπελέ, Λ. Τολστόι, Μπριγιά Σαβαρέν, Γιαρ. Χασέκ, Εμμανουήλ Ροΐδης, Αλμ. Σαβίνιο, Αλμπ. Μοράβια, Παύλος Νιρβάνας, Καίη Τσιτσέλη, Αχ. Κυριακίδης κ.ά.

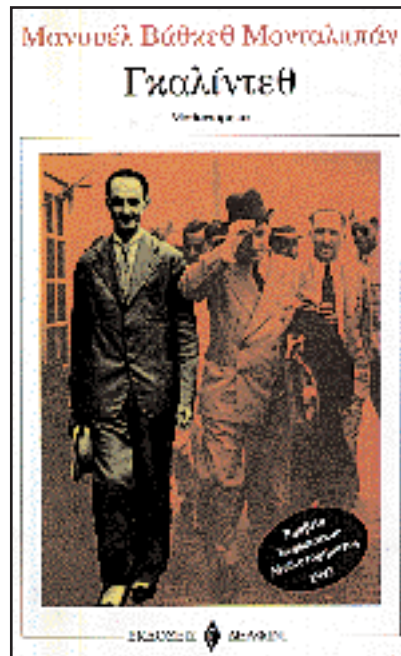
● Ποίηση Κώστα Μόντη ανθολογείται στο κυπριακό περιοδικό λογοτεχνίας και κριτικής «**Ακμή**» ενώ δημοσιεύεται κείμενο του Peter Mackridge για τον «**Ηδονικό Σεφέρη**» καθώς και απόσπασμα από τη μετάφραση

της «**Ιστορίας της τέχνης**» του Sir Ernst Gombrich από τον Γ.Π. Σαββίδη.

● «**Παρουσία**», Σύλλογος Διδακτικού Προσωπικού Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα 1993, τόμος Θ', σ.σ. 494.

Με θέματα αρχαιολογίας, γλωσσολογίας, φιλολογίας, θεωρίας της λογοτεχνίας, φιλοσοφίας και εκπαιδευσης κυκλοφόρησε ο τελευταίος τόμος της ετήσιας περιοδικής έκδοσης «**Παρουσία**» που εκδίδει ο Σύλλογος Διδακτικού Προσωπικού της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών.

Γράφουν μεταξύ άλλων

μετ. Μανόλης Γιαλουράκης, εκδόσεις «Gutenberg», Αθήνα 1993, σ.σ. 159.

Συναρπαστική, η πασίγνωστη νουβέλα του Σταντάλ αγαπήθηκε όσο λίγες. Δημιούργημα ενός μεγάλου λογοτέχνη, αποτυπώνει με οξυδέρκεια το κλίμα μιας εποχής και καθιστά την Ελένη μια από τις τραγικές φιγούρες της παγκόσμιας λογοτεχνίας.

Μανουέλ Βάθκεθ Μονταλμπάν «Γκαλίντεθ», μετ. Κική Καψαμπέλη, εκδόσεις «Δελφίνι», Αθήνα 1993, σ.σ. 582.

Το 1956 εξαφανίζεται στη Νέα Υόρκη ο Χέσους δε Γκαλίντεθ, εκπρόσωπος της βασκικής κυβέρνησης στην εξορία, πράκτορας του FBI και της CIA. Μεταφέρεται στη Δομινικανική Δημοκρατία, βασανίζεται και δολοφονείται κατά διαταγήν του δικτάτορα Ραφαέλ Λεόνιντας Τρουχίλιο. Γύρω από το πραγματικό αυτό γεγονός πλέκεται ο μύθος του «Γκαλίντεθ», μυθιστορήματος του Μανουέλ Βάθκεθ Μονταλμπάν που τιμήθηκε με το Ευρωπαϊκό Βραβείο Μυθιστορήματος 1992.

Μια Αμερικανίδα υπότροφος διαλέγει, τριάντα χρόνια μετά, ως θέμα για τη διατριβή της την «**Ηθική της αντί-**

στασης» και αρχίζει να ακολουθεί βήμα προς βήμα την αινιγματική και παθιασμένη πορεία του διφορούμενου αυτού και «νοθευμένου» προφήτη. Η Ισπανία του Φράνκο και η σημερινή Ισπανία, η χώρα των Βάσκων, η Καραϊβική και η Νέα Υόρκη του τότε και του τώρα αποτελούν το σκηνικό για δύο παράλληλες αφηγήσεις.

Ρόμπερτ Χάρις «Fatherland», Μετ. Ξένης Λεκατσά - Τσομπανάκη, εκδόσεις «Ψυχογιός», Αθήνα 1993, σ.σ. 434.

Είκοσι χρόνια έχουν περάσει από τη θριαμβευτική νίκη της ναζιστικής Γερμανίας στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η χώρα ετοιμάζεται να γιορτάσει την 75η επέτειο των γενεθλίων του Φύρερ. Ο ντέτεκτιβ Μαρτς της Κριμινάλ Πολιτσαί, καλείται να διαλευκάνει ένα μυστηριώδη θάνατο και αυτό ανοίγει τους ασκούς του Αϊδίου. Υψηλά ιστάμενα πρόσωπα της στρατιωτικής ιεραρχίας επιχειρούν να συγκαλύψουν τις συνωμοσίες και τα τρομερά μυστικά που είναι θαμμένα στα σκοτισμένα αρχεία του Ράιχ και τις θυρίδες των ελβετικών τραπεζών. Όσοι τα γνωρίζουν εξαφανίζονται ο ένας μετά τον άλλον για να μην αποκαλυφθεί αυτό που σίγουρα θα σημαίνει το τέλος του Γ' Ράιχ.

Ονορέ ντε Μπαλζάκ «Πραγματεία περί των νεωτέρων διεγερτικών», μετ. Τίτος Πατρίκος, εκδόσεις «Ολκός», Αθήνα 1993, σ.σ. 104.

«Κάθε κατάχρηση που προσβάλλει τους βλενογόνους συντομεύει τη ζωή». Με αφετηρία το αξίωμα αυτό, ο Μπαλζάκ καταγίνεται με τις ουσίες που η υπέρμετρη χρήση τους, από τις νεώτερες κοινωνίες, επιφέρει ανυπολόγιστες αλλοιώσεις. Το κείμενο αυτό που το ακολουθούν δυο άλλα μικρότερα –«η φυσιολογία της ενδυμασίας» και «Η φυσιολογία της γαστρονομίας»– δεν ανήκει σε ένα αυστηρά καθορισμένο λογοτεχνικό είδος.

Με γοργότητα αλλά όχι προχειρότητα, ο Μπαλζάκ μιλάει με μοναδικά απολαυστικό τρόπο για πέντε ουσίες –μεταξύ άλλων το οινόπνευμα, ο καπνός και ο καφές– αθώς, αν όχι από τη σκοπιά της υγείας από αυτήν της κοινωνικής παραδοχής.

ΠΕΡΙΟΔΕΥΟΝΤΑΣ

ο Ιω. Προμπονάς για τα «**Μυκηναϊκά τρόφιμα και ποτά**», Δ. Θεοφανοπούλου – Κοντού για τη «**Δομή της "Οφ"**» και μετακίνηση του ερωτηματικού», Βάλτερ Πούχνερ για «**Το πρώιμο θεατρικό έργο του Νίκου Καζαντζάκη**», Νικόλαος Χρόνης για «**Το φιλοσοφικό έργο του Αναστασίου Γιανναρά**», Βαγγέλης Αθανασόπουλος για τις «**Μεταμορφώσεις του Δον Ζουάν μέσα στο έργο του Θ. Πετσάλη – Διομήδη**», Αντ. Δανασσής – Αφεντάκης για την «**Περιβαλλοντολογική αγωγή**», Ανδρέας Παναγόπουλος «**Τα αρχαία μνημεία και**

η σύγχρονη θλίψη» και Ελ. Πολίτου – Μαρμαρινού «**Ανδρέας Κάλβος ο Ζακύνθιος**» και «**Ανδρέας ο Θραξ**».

Δωδέκατος χρόνος παρουσίας του περιοδικού, τη συντακτική επιτροπή του οποίου αποτελούν οι Φ. Δημητρακόπουλος, Β. Δενδρινού, Παναγ. Κοντός, Ιω. Κωνσταντουλάκη – Χάντζου, Ιω. Προμπονάς, Στ. Φασουλάκης και Νικ. Χρόνης, περιλαμβάνει επίσης στις σελίδες του τις περιλήψεις διδακτικών διατριβών των μελών του Συλλόγου του Διδακτικού Προσωπικού.

«Οίνος και εδέσματα»

Του Δημήτρη Χατζηνικολάου

ΟΤΑΝ αποδέχθηκα, αγαπητοί μου αναγνώστες την πρόσκληση της «Lufthansa» να επισκεφθώ τον αμπελώνα του Rheinfalz, προκειμένου να επιλέξουμε ορισμένα κρασιά για την γερμανική εβδομάδα γαστρονομίας στην Αθήνα, ομολογώ ότι κινήθηκα ουσιαστικά από περιέργεια, για την οινική πορεία αυτής της περιοχής.

Είχα ωστόσο αποκλείσει τη βεβαιότητα μιας προκλητικής συνάντησης με γοητευτικές φιάλες, που θα δικαιολογούσαν το προτεινόμενο πολύωρο ταξίδι σ' ένα Σαββατοκύριακο.

Είναι γεγονός ότι η γενικότερη εντύπωση που επικρατεί στη χώρα μας για τα γερμανικά κρασιά, είναι ότι πρόκειται για ό-χι και τόσο γνωστά κρασιά, που είναι συνήθως λευκά, με υπο-γλυκίζουσα γένση και ελαφριά σύνθεση.

Τα περισσότερα είναι «ντυμένα» με δυσανάγνωστες ετικέ-τες, στις οποίες κυριαρχούν γοθικές γραμματισμοί, με πλούσια, ακριβέστατη, αλλά και αναξιοποίητη, τουλάχιστον προς το παρόν για τους Έλληνες πληροφόρηση.

Στη νοτιοδυτική λοιπόν περιοχή της Γερμανίας, υπάρχουν αρκετά αξιόλογα κρασιά, που αξίζουν πράγματι μια ιδιαίτερη προσέγγιση. Μόνο 70 χλμ. νότια της Φραγκφούρτης και δυτι-κά του Ρήνου, το Rheinfalz, αποτελεί μια από τις πιο ενδια-φέρουσες περιοχές της Γερμανίας που συνορεύει με το Rheinhessen από τον βορρά και τη Γαλλία από το νότο και δυ-τικά.

Ενας όμορφος γραμμικός αμπελώνας εκτείνεται σε μήκος 50 μιλίων, ενώ στο βόρειο τμήμα της περιοχής αυτής, συναντά κανείς τους πιο φημισμένους αμπελώνες με τις αρωματικότε-ρες λευκές ποικιλίες.

Η λέξη Pfalz, προσδιορίζει όλη την περιοχή, προέρχεται α-πό τη λατινική λέξη «palatium» και σημαίνει παλάτι. Είναι η περιοχή που παράγει το περισσότερο κρασί από κάθε άλλη περιοχή στη Γερμανία.

Συνολικά 8.500 αμπελουργοί και 22.000 εκτάρια, αντιπρο-σωπεύουν σήμερα το 23,1% του γερμανικού αμπελώνα που διαθέτει περίπου 110.000 εκτάρια (1 εκτάριο = 10 στρέμματα).

Τα χωριά Wachenheim, Forst, Deidewheim και Ruppertswberg είναι γνωστά για την ποικιλία Riesling, σταφύλι που συνδυάζει πλούσια γένση και φινέτσα.

Ενγάριστα, μαλακά κρασιά, πλούσια σε αρώματα και σε σώμα, παράγονται από τις ποικιλίες Muller - Thurgau, Kerner, Silvaner και Mario - Muskat που ευδοκμοούν ταυτόχρονα σ' αυτό το αργιλλώδες και ιδιόμορφο έδαφος.

Εκτός από τα λευκά κρασιά είναι γνωστή για το φρονιτώδες ερυθρό κρασί, από την πρώιμη ποικιλία Portugieser, το Pinot - noir και το Dornfelder.

Τρεις λοιπόν παραγωγοί κρασιών βρίσκονται ήδη στην Αθήνα από σήμερα παρουσιάζοντας τα κρασιά τους από το Pfalz, υποσχόμενοι να συνοδέψουν αμοιρικά και χωρίς... φάλτσο το υπέροχο δείπνο σας. Εξάλλου ένας από αυτούς εί-ναι και ο Bernd Phillipi του οποίου το κτήμα έχει καταταγεί στην πρώτη σειρά μεταξύ γερμανικών αμπελουργικών κτημά-των, στο νέο οδηγό wein - Gault - Millaut.

Οι Γερμανοί... ξανάρχονται λοιπόν, αλλά αυτή τη φορά με τα κρασιά τους.

Όλα αυτά τα κρασιά, αγαπητοί μου φίλοι, που αποτελούν την αφορέμα του Pfalz αλλά και πολλά ακόμη, έχετε την ευ-καιρία να τα γνωρίσετε κατά τη διάρκεια του γαστρονομικού φεστιβάλ που διοργανώνεται στο ξενοδοχείο Intercontinental (17.2 μέχρι 2.3.1994) και είναι υπό την αιγίδα του Γερμανού πρέσβη στην Αθήνα.

Πρόκειται για ένα προκλητικό επταήμερο, όπου έξι περίφη-μοι σεφ θα συνδυάσουν με τον δικό τους τρόπο το ξενύγιο «έ-δεσμα και οίνος» προσκαλώντας μας όλους, να ξεφύγουμε για λίγο από τη γενετική μας καθημερινότητα.

Ετσι μόνο θα αξιοποιήσουμε τον μοναδικό αυτό διάμεσο της επικοινωνίας και της συναδέλφωσης όλων των ευρωπαϊ-κών λαών, που δεν είναι άλλος από τον οίνο τον εκλεκτό και αγαπητό, όπου και να παράγεται πάνω στη γη.

Γιατί αποτελεί αναμφισβήτητο το ποτό του πολιτισμένου κόσμου, που υμνήθηκε, θεοποιήθηκε αλλά και καταναλώνεται αιώνες τώρα, πάνω στη γηραιά ήπειρο, αντανακλώντας την πολυπόθητη κοινωνική καταξίωση σε όσους το γνωρίζουν και το αγαπούν...

Του Ηλία Δελλόγλου

Κυριακάτικη μαρμελάδα

Της Μαρίας Χαραμή

ΟΙ ΠΛΑΝΟΔΙΑΙΤΟΙ σταχανοβιστές, δούλοι κατ' αποκλειστικότητα της παραγωγικότη-τος, αναγινώσκουν τις στήλες οينو-γα-στρονομίας ως fashion victims. «Διότι είναι μόδα και είναι σνόμπι» ειρωνευόταν τρα-γουδιστά ο Brassens. Μηδενική η σχέση του με τις γαστρος ηδονές, θυμίζει εκείνην του φάντη με το ρετσίνολαδο. Άλλοι πάλι, ζωσμένοι από υποχρεώσεις που δεν επιδέ-χονται αναβολή, στερούνται χρόνου. Μω-ρομάνες, όσοι φροντίζουν ασθενείς ή ηλι-κιωμένους, αγρότες. Η σελίδα μας υποχρε-ώνεται μπροστά στην κόπωσή τους.

— Εν τέλει απευθυνόμαστε στην πολυμε-λέστατη ομάδα αυτών που ονειρεύονται μα απέχουν των απολαύσεων. Από κεκτημένη βαρυστημάρα, προγραμματισμένη ψυχο-παθητικότητα ή διότι έχουν υπερμέτρως μυθοποιήσει και εκλάβει την καλοπέραση ως δυσπρόσιτη πολυτέλεια και -ανατροφής ένεκεν- ως αμαρτία. Δι' αυτούς γράφω ση-μερα, De honesta volupta και Κυριακή ση-μερα, οπότε χαλαρώστε φίλοι μου. Θα ανα-φερθούμε στο ύπατο λούσο: πρωινό στο κρεβάτι! Αντε και πρωινό στο τραπέζι.

— Διά «να φτουρήσει η μεταλαβιά» στο ξύπνημα οι πρόγονοί μας έτρωγαν ψωμάκι βουτηγμένο σε κρασί. Τελειοποιώντας το σύστημα οι Ρωμαίοι έβριβαν σκόρδο στις μπουκιές. Δυσώδης βαρβαρότης πρώιας. Οι Αγγλοσάξονες «σπάνε τη νηστεία» (break fast) χρησιμοποιώντας το πηρούνι. Και οι Γιαπωνέζοι με εικαστική λεπτότητα θα γευ-θούν με το κουτάλι το misu-shireu, την πρωινή φασολόσουπα. Στο δικό μας continental πρωινό πρωταγωνιστεί το φλι-τζάνι.

— Προτιμάτε τσάι ή καφέ; Αν είστε άν-θρωπος του τσαγιού, η διάμετρος του φλυ-τζανιού υπερτερεί του ύψους. Αρμόζον υλι-κό η φίνα πορσελάνη αφού η φαγιέντσα θ' αδικούσε το ρόφημα. Με γάλα, λεμόνι ένα μαύρο τσάι Assam, Darjeeling, ιρλανδέζικο χαρμάνι πάντως, ποτέ φακελάκι. Στο φλι-τζάνι του καφεπότη αντιθέτως το βάθος κυ-ριαρχεί του ανοίγματος. Χοντρό και ίσιο για τον ελληνικό, σχεδόν κωνικό για τον espresso, μεγάλο για τον καφέ φίλτρου. Τε-λευταίος μου έρωτας μια Κόστα Ρίκα με

Γουατεμάλα μετρίως φρυγμένοι αμφότε-ροι. Τον Απρίλη θα βρείτε στην αγορά τον περίφημο Μεξικάνικο ξανθό margarogure, μας ενημερώνει ο πρόεδρος των καφεκο-πτών κ. Μαρίνος.

— Κρουασάν και μπριός πέφτουν βαριά στο κλίμα μας. Φρυγανίζοντας λεπτές φετί-τσες λευκού ψωμιού το σπιτικό σας θα μο-σχοβολήσει πρωινή ευτυχία. Αλειμμένες με μαλακωμένο βούτυρο και μαρμελάδα. Συ-νοδεύοντας το τσάι θα διαλέξετε μια μικρό-ξηνη μαρμελάδα. Ιδεώδης μια έντονη πορ-τοκαλένια, σκούρα, με λεπτοξυσμένες ρο-δέλες ή μεγαλύτερα κομμάτια. Ο επιβλητι-κός καφές εννοεί να σολάρει. Αρα η μαρμε-λάδα του κρατά τη θηλυκή και ηπιότερη νό-τα: βερούκοκκο, φράουλα, σύκο.

Αν δε διαθέτετε κυλιόμενο τραπέζακι θα στρώσετε μια βατιστένια πετσέτα κολλαρι-σμένη στον ευρύχωρο δίσκο σας. Θα τοπο-θετήσετε τη γαλατιέρα σε μπολάκι για την περίπτωση που θα σκοντάψετε και τουμπά-ρουν τα πράγματα. Αφρατέμψε τα μαξιλά-ρια, τεντώστε τα σκεπάσματα, και χαρείτε το πρώτο χαμόγελο της ημέρας. Σήμερα εί-ναι Κυριακή!

Υλικά

- 1,5 κιλό ζάχαρη
- 2,200 κιλά πορτοκάλια
- 2 κ.σ. φρεσκοτριμμένο ginger
- 3 κ.σ. whisky

Εκτέλεση

Πλένουμε και σκουπίζουμε τα πορτοκάλια. Τα ρίχνουμε νερό που βράζει επί 5'. Τα κατα-ψύχουμε επί 6-8 ώρες. Την επόμενη βγάζου-με τα πορτοκάλια από την κατάψυξη και α-φού έρθουν σε θερμοκρασία δωματίου τα κό-βουμε σε λεπτές ροδέλες.

Ζεσταίνουμε αργά μισό ποτήρι νερό με τη ζάχαρη μέχρι να πάρει το σιρόπι ένα ξανθό χρώμα. Ρίχνουμε αμέσως τα πορτοκάλια και το ginger και δυναμώνουμε πολύ τη φωτιά. Ανακατεύουμε συνεχώς επί 10'-15', βράζου-με και αφαιρούμε τον αφρό με τρυπητό κου-τάλι. Οι φυσαλίδες παρουσιάζονται μικρότε-ρες, χαμηλώνουμε τη φωτιά και συνεχίζουμε τον βρασμό επί 10'.

Προσθέτουμε το Whisky, αναμιγνύουμε και αδειάζουμε τη μαρμελάδα σε αποστειρωμένα βάζα.

Εκπομπές συζήτησης

Τηλεοπτική φλυαρία ή προσέγγιση και ανάλυση του θέματος;

Της Πόπης Διαμαντάκου

ΑΠΟ ΝΩΡΙΣ το πρωί ως αργά μετά τα μεσάνυχτα και τις πρώτες πρωινές ώρες δεκάδες πρόσωπα κάθε ιδιότητας και επαγγέλματος παρελαύνουν από τα κανάλια έτοιμα να απαντήσουν σε κάθε είδους ερώτηση σχετικά με την καριέρα τους, τις απόψεις τους, τις ερωτικές τους προτιμήσεις, φλυαρώντας ακατάπαυστα καθοδηγούμενα από τις «μπαγκέτες» μαέστρων - παρουσιαστών της ελληνικής τηλεόρασης. Μια μονότονη χορωδία, που «μυρμουρίζει» ήχους μιας ζωής φανταστικής, της οποίας πτυχές υποτίθεται ότι διερευνούν και αποκαλύπτουν οι εκπομπές συζήτησης ή τοκ-σόου, όπως αποκαλούνται.

Το ελληνικό κοινό καταναλώνει τις ατέλειωτες ποσότητες τηλεοπτικής φλυαρίας θα 'λεγε κανείς παθητικά και αδιαμαρτύρητα. Ωστόσο, εκείνοι που αθροίζουν ποσοστά θεαματικότητας, αλλά και όσοι έχουν ευαισθητοποιημένες τις κεραιές τους απέναντι στις αντιδράσεις των τηλεθεατών έχουν ήδη παρατηρήσει τα σημάδια της κόπωσης. Ήταν φυσικό. Τουλάχιστον είκοσι τοκ σόου σύμφωνα με πρόχειρο υπολογισμό διαθέτει εβδομαδιαίως η τηλεόρασή μας, κάθε είδους και περιεχομένου, που αγωνίζονται να κερδίσουν την προσοχή μας. Μία κατηγορία από αυτά το κατόρθωσε, γνωρίζοντας στιγμές δόξας στα πρώτα βήματα της ανεξαρτημένης από την κυβερνητική εξουσία -όχι όμως και από την πολιτική- ιδιωτικής τηλεόρασης.

Ήταν η εποχή που το ελληνικό κοινό πίστευε ακόμη πως η ελευθερία στις τηλεοπτικές επιλογές αρκεί για να εξασφαλίσει τη δημοκρατική διακίνηση των ιδεών από τη μικρή οθόνη. Είναι αλήθεια πως οι αρχές των εκπομπών του είδους τουλάχιστον για την ευρωπαϊκή τηλεόραση ήταν η πολιτική αντιπαράθεση, η ανάλυση και η κριτική και δεν είναι τυχαίο ότι οι γκωλιστές δεν είχαν επιτρέψει την εμφάνισή τους στη συντηρητική γαλλική τηλεόραση μέχρι το '65.

Στη δική μας τηλεόραση οι παρουσιαστές των εκπομπών συζήτησης προτίμησαν να περάσουν από τις ανοιχτές πόρτες του αμερικανικού τύπου τοκ-σόου. Δεν πρόλαβαν ή δεν κατάφεραν να βρουν τα ιδιαίτερα εκείνα στοιχεία των τοκ σόου, που θα ανταποκρίνονταν απολύτως στις αναζητήσεις και τις ανάγκες του ελληνικού κοινού. Αρκέστηκαν στην επίφαση ελευθερίας και δημοκρατίας που δημιουργούσε η παρουσία και μόνον προσώπων στις εκπομπές τους, τα οποία, στην κρατική ΕΡΤ αναλόγως με το κόμμα που βρισκόταν στην εξουσία δεν θα μπορούσαν να εμφανιστούν.

Ωστόσο, η βουλευτική τακτική της τηλεόρασης ήταν επόμενο να φέρει τον

κορεσμό και τη συνείδηση στο κοινό, ότι τις συνθέσεις των πάνελ δεν τις αποτελούσαν απαραίτητως πρόσωπα που είχαν σχέση με το προς συζήτηση θέμα, αλλά συχνά υπαγορεύονταν είτε από τις πολιτικές συμπάθειες των καναλιών είτε από τις προσωπικές φιλίες των παρουσιαστών. Έτσι τα ίδια πρόσωπα άρχισαν να κάνουν τον κύκλο των τοκ-σόου, να αναδεικνύονται σε «τηλεοπτικές προσωπικότητες» και μόνο λόγω της συχνής τους εμφάνισης στη μικρή οθόνη και να εκφέρουν απόψεις επί παντός επιστητού.

Οι πρώτοι διαμορφωτές του είδους αυτού των τοκ-σόου, ο Νίκος Χατζηνικολάου και ο Πάνος Παναγιωτόπουλος, έπεσαν στην παγίδα της πορείας που επέλεξαν. Εξάντλησαν τις πηγές και τα όριά τους, χωρίς να σκεφτούν ότι το τηλεοπτικό κοινό «δεν διατηρεί την εμπιστοσύνη του», όπως έγραφε ο Wright Mills, «καθώς τα μαζικά μέσα συναγωνίζονται λέγοντας τόσα πολλά και τόσο υπερβολικά πράγματα, που κάνουν το μήνυμά τους κοινότοπο και αλληλοακυρώνονται».

Αδιέξοδα

Αυτοακυρώθηκαν και αλληλοακυρώθηκαν οι δύο τοκ-σόουμαν, μέσα στην ίδια τους την υπερβολή, που ενισχύθηκε με την προεκλογική περίοδο και την καθημερινή τους εμφάνιση στο γυαλί, η οποία άφησε να φανεί ο εγκλωβισμός τους σε «μια άκαμπτη και περιοριστική εμπορική-τελετουργική συσκευασία», όπως θα την χαρακτήριζε και ο Κίνγκολντ Γουίντμερ.

Ο Νίκος Χατζηνικολάου, πιστεύοντας ότι για την πτωτική τάση του δεικτικού θεαματικότητας της εκπομπής του ευθύνεται ο κορεσμός του κοινού για πολιτικά θέματα «αναδιπλώθηκε», επιλέγοντας καλεσμένους από τον καλλιτεχνικό χώρο και υιοθετώντας τη δη-

μοσιογραφία της σκανδαλολογίας, συγχέοντας τη λειτουργία της τηλεόρασης, ως μαζικού μέσου, με τη μαζική κυκλοφορία των λαϊκών αναγνωσμάτων. Δεν κατάφερε παρά να αποδείξει, όπως και ο Πάνος Παναγιωτόπουλος, που παρασύρθηκε σε ανάλογες αυτοκτονικές απόπειρες, την κονσερβρισμένη του τακτική στην αντιμετώπιση όλων ανεξαιρέτως των θεμάτων, την έλλειψη φαντασίας ή ακόμη και προσωπικής αγωνίας. Το τελευταίο είναι, όπως φαίνεται από τις εξελίξεις και τις αντιδράσεις του κοινού διεθνώς στα τοκ-σόου, το στοιχείο που αναδεικνύεται σε καθοριστικό παράγοντα για την επιτυχία τους. Οι τηλεθεατές αρχίζουν να αντιδρούν στο ύφος αυθεντίας των παρουσιαστών τόσο, ώστε τα ποσοστά θεαματικότητας ανεβαίνουν, όταν οι καλεσμένοι κατορθώνουν να πάρουν το «πάνω χέρι» και να επιτεθούν στον τοκ-σόουμαν.

Είναι η τακτική του Παύλου Τσίμα, που προσεγγίζει το θέμα του, όχι με το ύφος εκείνου που κατέχει τη «μόνη αλήθεια», τη «γνώση», αλλά με την ειλικρινή αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου, που αναζητεί τα καινούργια σημάδια του κόσμου, όσα μπορούν να ενώσουν το κοινό διερευνώντας τις διαχωριστικές γραμμές και όχι τονίζοντάς τις. Για τους πιο απαιτητικούς, που δεν αρκούνται στη λουστραρισμένη επίφαση διεύρυνσης της επικαιρότητας του «Προφίλ» και του «Ενώπιος ενωπίω», μια φορά τον μήνα ο Γιάννης Πρετεντέρης παρουσιάζει το δικό του τοκ-σόου. Καλοοργανωμένο, με δομή, άξονα, ωστόσο με τη σφραγίδα ενός «bien elevelé» δημοσιογράφου, με γνώσεις και καλλιέργεια. Εξαντλεί τις πηγές και μαζί το θέμα του, αλλά δεν αφήνει περιθώρια για την έκπληξη. Η σειρά των εκπομπών του, που είναι αλήθεια ότι έφεραν έναν καινούργιο «αέρα» ποιότητας στην ελληνική τηλεόραση, μοιά-

ζει με το ξεφύλλισμα του «οργαναί-ζερ» νεαρού επιχειρηματία, που έχει στόχο την κορυφή. Απουσιάζει το πολύ προσωπικό, περισσεύει η εξαντλητική ανάλυση των τυπικών χαρακτηριστικών κάθε θέματος και είναι φυσικό επακόλουθο η πλήξη.

Όσο για τα τοκ-σόου όπως εκείνα της Μαλβίνας Κάραλη ή του Πέτρου Κωστόπουλου, δεν διαφέρουν στο ύφος και τη μορφή από εκείνα του Νίκου Χατζηνικολάου και του Πάνου Παναγιωτόπουλου. «Αρωμα» κονσέρβας και εδώ, μαζική παραγωγή «ανέμελου ύφους», συζήτηση «καφενείου», χωρίς στόχο, χωρίς άξονα, στυλιζαρισμένοι «κώδικες», που αρκούν σε εκείνους, οι οποίοι αγνοούν τη διαδικασία της επικοινωνίας και μαγεύονται από όσους τους πείθουν ότι κατέχουν τα «κλειδιά» της γνώσης της ζωής, του έρωτα ή του «παιχνιδιού της γοητείας».

Διαφορετικού ύφους τα τοκ-σόου του Θανάση Λάλα, πρωτόγνωρο για την ελληνική τηλεόραση, έχουν επίκεντρο την προσωπικότητα του καλεσμένου και ο παρουσιαστής έχει τον τρόπο να την αναδεικνύει. Ο Θανάσης Λάλας αναζητεί το προσωπικό εκείνο στοιχείο, που κοιποιούμενο θα συγκινήσει το κοινό, δίνοντάς του την ψευδαίσθηση της αμεσότητας. Ο ίδιος, όμως, αγνοεί τον κανόνα της διακριτικής παρουσίας του τοκ-σόουμαν στις εκπομπές του είδους και υπερβάλλει υπογραμμίζοντας τη δική του με παράταιρα γέλια, που ίσως πιστεύει ότι κάνουν ζεστή και ανάλαφρη την ατμόσφαιρα, αλλά απλώς ενοχλούν.

Συμμετοχή

Όλα δείχνουν ότι αυτά που αποκαλούμε πολιτικού «περιεχομένου» τοκ-σόου βρίσκονται στη δύση τους, τουλάχιστον με τη μορφή που παρουσιάζονται. Κερδισμένες είναι οι εκπομπές που ο παρουσιαστής τους δεν διατάζει να είναι αυθεντικός, δεν υιοθετεί στυλ και ύφος, τα οποία ο ίδιος πιστεύει ότι ταιριάζουν στην «εικόνα» που φαντάζεται για τον εαυτό του, αλλά τολμά να αυτοαποκαλύπτεται και να αυτοσυναιρείται, αναζητώντας μαζί με τους καλεσμένους του και το κοινό τις απαντήσεις για τα θέματα που διερευνά.

Ίσως γι' αυτό οι εκπομπές που φαίνεται να διαδέχονται διεθνώς τα συνηθισμένα τοκ-σόου είναι εκείνες, όπου το κοινό συμμετέχει προσφέροντας το στοιχείο του απρόοπτου στις στυλιζαρισμένες συζητήσεις ή εκείνες, όπου οι εξομολογήσεις προσφέρουν την τρυφερότητα και τη συγκίνηση αληθινών στιγμών χαράς ή πόνου, από εκείνες που κάνουν τα «είδωλά» μας ή τους ανθρώπους του περιθωρίου «κάποιους από μας» και δεν ξαφνιάζουν με σκανδαλιστικές ευτελείς εκμυστηρεύσεις ερωτικών επιδόσεων.

Εκπαιδευτικά προγράμματα

Η καλλιέργεια και η γνωριμία των νέων με την πολιτιστική μας κληρονομιά

Της **Νίκης Ψαρράκη - Μπελεσιώτη**

Υπεύθυνης του Τμήματος Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

«ΜΟΥΣΕΙΟ: ίδρυμα μόνιμο, μη κερδοσκοπικό, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξης της, ανοικτό στο κοινό. Το Μουσείο κάνει έρευνες σχετικές με τα υλικά τεκμήρια του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, τα συλλέγει, τα διατηρεί, τα κοινοποιεί και κυρίως τα εκθέτει για μελέτη, παιδεία και ψυχαγωγία». Μουσεία ανοικτά στο κοινό. Ναι, αλλά σε τι είδους κοινό; Στους τουρίστες, στους ειδικούς μελετητές ή μήπως μόνο σε εκείνους που ανήκουν στις ανώτερες κοινωνικά και οικονομικά τάξεις; Στη σύγχρονη εποχή, την εποχή που ο παράγων άνθρωπος, πρωταρχικός και αιώνιος, παραγκωνίζεται από την τεχνοκρατία, που η εκπαίδευση των νέων, των μελλοντικών πολιτών, μπορεί να χαρακτηριστεί ως κατ'εξοχήν «νοησιарική», αυτήν ακριβώς την εποχή τα μουσεία καλούνται να παίξουν το ρόλο που πρέπει και που μπορούν να διαδραματίσουν. Να οροθετήσουν τις ανθρώπινες αξίες, προβάλλοντας το αναλλοίωτο και την ανωτερότητα της ανθρώπινης ύπαρξης και δημιουργίας.

Στόχος

Τα μουσεία είναι εκείνα που μπορούν να βοηθήσουν το κοινό και κυρίως τους νέους να ανακαλύπτουν και να αναγνωρίζουν την ομορφιά που τους προσφέρεται στη φύση, στο περιβάλλον, στην εθνική και διεθνή κληρονομιά, στα έργα των άλλων, αλλά και σε αυτά που οι ίδιοι δημιουργούν και κατασκευάζουν. Που θα τους επιτρέψουν να κινούνται σε μια σφαίρα υψηλής πνευματικής και ψυχικής ποιότητας με εκλεπτυσμένες τις αισθήσεις, με συναίσθηση της ανθρώπινης αξίας, με σεβασμό στην αυτονομία και τα δικαιώματα των άλλων. Γιατί η τέχνη καταργεί τα σύνορα και τις διακρίσεις, ευνοεί την ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ των λαών, επισημαίνει την ανάγκη της ανθρώπινης επικοινωνίας. Το άτομο γνωρίζει την πολιτιστική του κληρονομιά, συνειδητοποιεί την ταυτότητά του και αποκτά κοινωνική οντότητα. Παύει να κινείται στο περιθώριο. Έχει παρελθόν, παρόν και μέλλον.

Το Μουσείο Μπενάκη συνειδητοποίησε έγκαιρα την ανάγκη της επαφής του κοινού, και ιδίως των νέων, με το μουσείο και την τέχνη και καθιέρωσε, ήδη από τα Χριστούγεννα του 1978, εκπαιδευτικά προγράμματα για παιδιά, με την ευκαιρία του Παγκόσμιου Έτους του Παιδιού.

Απευθύνονται σε άτομα 4-17 χρονών, οργανώνονται από το Τμήμα

Πρόγραμμα στη συλλογή Παραδοσιακής Τέχνης. Τα παιδιά ντύνονται με ελληνικές παραδοσιακές φορεσιές.

Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων του Μουσείου και παρουσιάζονται με τη συνεργασία κατάλληλα εκπαιδευμένου εθελοντικού προσωπικού. Στηριγμένα σε σύγχρονες παιδαγωγικές μεθόδους, που κινούνται πάντα παιδοκεντρικά, προσαρμόζονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε ηλικίας.

Στόχος των προγραμμάτων είναι η ανάπτυξη της παρατηρητικότητας και της κρίσης, η καλλιέργεια του καλλιτεχνικού αισθητηρίου, η δημιουργικότητα. Ειδικά προγράμματα μελετήθηκαν για τις συλλογές της αρχαίας, της βυζαντινής - μεταβυζαντινής, και της παραδοσιακής τέχνης, για τα ιστορικά κειμήλια του Αγώνα της Ανεξαρτησίας και από το 1992, για την «Πινακοθήκη Χατζηκυριάκου - Γκίκα», παράρτημα του Μουσείου Μπενάκη, με θέμα την ιστορία της ζωγραφικής και το έργο του συγκεκριμένου καλλιτέχνη.

Προετοιμασία

Για την κατάλληλη προετοιμασία των μαθητών και των εκπαιδευτικών πριν από την επίσκεψη, αποστέλλεται στα σχολεία δανειστικό υλικό, ε-

νώ γίνονται σεμινάρια σε εκπαιδευτικούς που θέλουν να παρουσιάσουν οι ίδιοι τις συλλογές στις ομάδες τους.

Παράλληλα, για διευκόλυνση των εκπαιδευτικών, λειτουργεί δανειστικό τμήμα με εποπτικό υλικό και μουσειοσκευές, για θέματα τέχνης. Τα προγράμματα συμπληρώνονται με εκδόσεις βιβλίων και παιχνιδιών, με ειδικές εκδηλώσεις, σε περιόδους σχολικών διακοπών, με σεμινάρια μουσειοπαιδαγωγικής για εκπαιδευτικούς και φοιτητές, με τη συμμετοχή του Τμήματος σε διεθνή συνέδρια, και τη συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και το Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα εκπαίδευσης μέσω των μουσείων. Ξεχωριστή μέριμνα δόθηκε στην οργάνωση προγραμμάτων για άτομα με ειδικές ανάγκες. Για ενήλικες, λειτουργούν, επί 6 συνεχή χρόνια, εργαστήρια αγιογραφίας και κατασκευής κοσμημάτων, με στόχο την αναβίωση παραδοσιακών τεχνικών, που τείνουν να εκλείψουν.

Το Μουσείο Μπενάκη είναι αυτή τη στιγμή ένα μουσείο σε κιβώτια, με τις

συλλογές του απρόσιτες στο κοινό, αφού από τη μια επεκτείνεται και από την άλλη αναπλάθεται. Οι σύγχρονες μουσειολογικές αρχές και τα εκπαιδευτικά ιδανικά επέβαλαν την αναδιάρθρωση των πάντων. Οι εργασίες, λόγω οικονομικών δυσχερειών, καθυστερούν. Οι εκπαιδευτικοί απαιτούν με ιδιαίτερη επιμονή την επαναλειτουργία των προγραμμάτων στις μόνιμες συλλογές του.

Είναι λυπηρό, το Μουσείο που καθιέρωσε τον θεσμό των Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων στην Ελλάδα και επωμίσθηκε για πολλά χρόνια το βάρος της μουσειολογικής εκπαίδευσης, να αναστέλλει τη λειτουργία του, σε μια περίοδο κατά την οποία έχει γίνει πιο σαφής σε όλους ο ρόλος που μπορούν να διαδραματίσουν τα μουσεία στην καλλιέργεια των νέων.

Πόσο μάλλον, όταν αναφερόμαστε σε μουσεία, όπως το Μουσείο Μπενάκη, που καλύπτει όλο το φάσμα της διαδρομής ενός πολιτισμού. Του Ελληνικού. Μήπως η ευαισθητοποίηση του μαθητικού κοινού θα πρέπει να επεκταθεί και στην ευαισθητοποίηση των αρμόδιων κρατικών -και όχι μόνο- φορέων;